

listy

Ročník 17 / Cena 20 Kč

9

2 0 1 0

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Pomenovali po ňom kráter na Mesiaci Jozef Leikert

O kultúre nielen divadelnej. Rozhovor Listov s Jánom Greššom Lenka Hrušková

Ďakujem, dobre aneb Vytrženo z kontextu Lenka Stavreva

Gruzínsko – krajina túžiacia po Európe Martin Guzi ■ **Hry s históriou** Soňa Šebová

Idea českého společenství Jakub Trnka

Erik Sikora – dva pohľady, dve postavy Ján Chovanec ■ **Klubové listy** – príloha

DOMUS

**Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny
v ČR pod záštitou Ústavu pro soudobé
dějiny Akademie věd ČR, v.v.i
a v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry**

**pozýva českých a slovenských stredoškóľákov na VII. ročník stredoškolskej pražskej konferencie
Slovenské a české migrácie 20. – 21. storočia**

**Konferencia sa koná 9. – 10. decembra 2010 v Spoločenskej sále Domu národnostných menšín
Vocelova 602/3, Praha 2**

**Konferencia sa uskutoční vďaka finančnej podpore ÚSZZ SR, Magistrátu hl. m. Prahy,
Ministerstvu kultúry ČR a Úradu vlády ČR**

Podmienky súťaže:

Súťaže sa môžu zúčastniť stredoškóľáci všetkých typov stredných škôl a gymnázií, vrátane osemročných gymnázií a im odpovedajúcich ročníkov ZŠ. Podmienkou účasti je odovzdanie študentskej práce k vypisanej téme. Predpokladáme práce v rozsahu 4 – 10 strán strojopisu, ktoré budú odovzdané najneskôr do 25. 11. 2010.

Práce vzniknú pod vedením garantov z radov pedagógov stredných škôl a môžu byť:

- 1) formu referátu vypracovaného na základe štúdia odbornej literatúry, archívnych prameňov, spomienok pamätníkov k danej téme;
- 2) formu eseje, poviedky alebo iného literárneho žánru spracovaného z ľubovoľných zdrojov.

Odovzdané práce budú rozdelené podľa vekových kategórií, v ktorých budú hodnotené:

- I. veková kategória 12 – 15 rokov
- II. veková kategória 16 – 19 rokov

Pri Dokumentačnom a múzejnom stredisku slovenskej menšiny v ČR pracuje konzultačná skupina, ktorá je stredoškóľakom a pedagógom k dispozícii od 1. 9. 2010 každý pondelok a stredu od 15.00 po predchádzajúcej dohode (mobil +420 603 824 370, alebo noskova@usd.cas.cz) v knižnici DOMUS SM v ČR, Dom národnostných menšín, Vocelova 602/3, Praha 2.

Konzultanti pre SR:

PhDr. Alica Virdzeková, Gymnázium Varšavská cesta, Žilina, alickav@gmail.com;
Mgr. Peter Štanský: riaditeľ pobočky ŠOKA, Žilina, Štátny oblastný archív Bytča;
PhDr. Jozef Beňovský, riaditeľ Slovenského národného literárneho múzea SNK Martin.

Konzultanti pre ČR:

PhDr. Helena Nosková, CSc., vedúca židovských, národnostných a menšinových štúdií, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., noskova@usd.cas.cz;
PhDr. Radovan Čaplovič, šéfredaktor časopisu LISTY Slovákov a Čechov, DOMUS SM v ČR;
Mgr. Ludmila Jirásková, DOMUS SM v ČR.

Konzultant pre Prahu:

Mgr. Olga Mandová, stredoškolská profesorka, GVP, Praha, mandova@gvp.cz.

Konzultanti v uvedenom čase doporučia študentom literatúru, prameň; budú organizovať semináre k vyžadanej téme a konzultovať s vypracovaním práce. Súčasne pripravili niekoľko prednášok k téme slovenských migrácií v 20. storočí s prezentáciou archívnych materiálov, odbornej literatúry a dobových fotografií (H. Nosková, P. Štanský).
Seminár k metodike práce o migráciách menšín v 20. a 21. storočí (O. Mandová, A. Virdzeková, L. Jirásková) atď.

Milé študentky, študenti. Vážení stredoškolskí pedagógovia z ČR a SR, tešíme sa na vašu účasť.

Za DOMUS SM v ČR: Helena Nosková, Alica Virdzeková, Ludmila Jirásková, Radovan Čaplovič, Jozef Beňovský a Peter Štanský.

**MINISTERSTVO
KULTURY**

**ÚRAD VLÁDY
ČESKÉ REPUBLIKY**

**Úrad pre Slovákov
žijúcich v zahraničí
www.uszz.sk**

Čechoslováci, Rusíni a národné menšiny

Národnostne pestré Československo bolo v rokoch 1918 – 1938 krajinou, kde svoju úlohu zohrali práve tieto početné menšiny. Národnými menšinami sa nazývali dnešné národnostné menšiny – Nemci, Maďari a Poliáci. Vplyv na súžitie všetkých národností malo nevyjasnené postavenie Slovenska a slovenského národa. Bolo poznamenané čechoslovakizmom, v tom čase na Slovensku málo známou štátotvornou ideológiou, hovoriacou o jednom politickom národe dvoch slovanských vetiev – Čechov a Slovákov. Ideológia o politickom národe bola zrozumiteľná českým a časti slovenských politikov. Tí ju chápali v zmysle občianstva. Slovákom bolo bližšie chápanie národa ako dávneho rodového spoločenstva, ktoré sa rozrástlo. Preto obyvateľstvo na Slovensku neprijímalo ideu politického národa nebola jednoznačne prijatá obyvateľmi Slovenska. Toho využila časť nacionalistických slovenských politikov, ktorí tlakom na uskutočnenie autonómie narušovali stabilitu Československa. Nové bolo postavenie Rusínov na Podkarpatskej Rusi, krajine so zaručenou autonómiou v rámci Československa a Rusíni v Československu sa stali štátotvorným národom. Takéto začlenenie ich uspokojovalo a preto hodlali v Československu zotrvať.

Ohniskom nespokojnosti sa stala predovšetkým nemecká menšina. Politika susedných štátov podporila separačné úsilie menšín – Poliakov a Maďarov. Hoci Československo zaručovalo menši-

nám politické a kultúrne práva, nedocielilo nespokojnosť menšín. Predovšetkým nemeckú a maďarskú menšinu vznik Československa poznamenal zmenou sociálnej štruktúry. Zmeny sa nevyhli ani Poliakom. Spokojné so životom vo vtedajšom štáte boli menšiny bez štatútu národnej menšiny – predovšetkým Rusi a Ukrajinci, ktorí prišli ako utečenci – azylanti. Rýchlo sa začlenili do čechoslovenskej spoločnosti, jej spolkovej činnosti. Iné ambície, ako žiť v novej demokracii, vzhľadom k svojmu statusu i malej početnosti ani nemali.

Svoje miesto v Československu mali aj ďalšie malé slovanské menšiny – Bulhari, Chorváti, Srbi, Lužickí Srbi. Existovali ako skupiny s príbuznou slovanskou kultúrou a istými historickými právami. Špecifické bolo postavenie Rómov. V Čechách a na Morave žili Sintovia, plne začlenení do miestnej spoločnosti. Začlenení natoľko, že ich táto spoločnosť vníma la ako Čechov a Moravanov. Až II. svetová vojna pripomenula ich pôvod a v Protektoráte sa stali obyvateľstvom odsúdeným k likvidácii.

Servika Roma na Slovensku žili v osadách pri dedinách, odkiaľ boli vo vojnových rokoch vyhánaní ďaleko od ľudskej civilizácie. Takté pestré osudy menšín sú súčasťou hoci aj krátkej spomienky na medzivojnový spoločný štát Čechov a Slovákov.

Helena Nosková
Autorka je historička

Obsah

Každá senzácia trvá tri dni. Špinavé financovanie strán	2
Martin Antal	
Pomenovali po ňom kráter na Mesiaci	5
Jozef Leikert	
O kultúre nielen divadelnej. Rozhovor Listov s Jánom Greššom	6
Lenka Hrušková	
Cesta od slovenčiny k češtine (a späť?)	9
Anna Holečková	
Sťahovaví vtáci	10
Peter Šoltés	
Ďakujem, dobre aneb Vytrženo z kontextu	12
Lenka Stavreva	
Gruzínsko – krajina túžiacia po Európe	14
Martin Guzi	
Od básnika pre indigové i neindigové	16
Ján Chovanec	
Hry s históriou	18
Soňa Šebová	
Erik Sikora – dva pohľady, dve postavy ...	20
Ján Chovanec	
Knižné novinky vo Fonde SI	22
Ingrid Hohošová	
Idea českého spoločenství	24
Jakub Trnka	
Klubové listy – príloha časopisu Listy	

listy

LISTY Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva Klub slovenskej kultúry v spolupráci so Slovensko-českou spoločnosťou a s DOMUS SM v ČR. Sídlo redakcie: Vocelova 3, 120 00 Praha 2. ■ **Šéfredaktor:** PhDr. Radovan Čaplovič, tel.: 221 419 822 ■ **Redakcia:** Ján Chovanec, Ingrid Hohošová ■ **Redakčný kruh:** | Mgr. Martin Guzi | Prof. PhDr. Jozef Leikert, PhD. | PhDr. Slavomír Michálek, DrSc. | PhDr. Helena Nosková, CSc. ■ **e-mail:** listy.ksk@seznam.cz, rcaplovic@gmail.com ■ Rozširuje Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s. p. ■ Časopis Listy si môžete prečítať aj na webových stránkach: www.klubsk.net ■ **LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR a ÚSZZ** ■ **Jazyková úprava:** Mgr. Eva Wankeová | Mgr. Jarmila Wankeová ■ **Grafická úprava:** Filip Kulhánek ■ **tlač:** TIGR, spol. s r. o. ■ Registrácia vydavateľa časopisu LISTY – Klubu slovenskej kultúry: MK ČR 6584 ■ ISSN 1213 – 0249 ■ Cena za jeden výtlačok je 20 Kč | Cena dvojčísła je 38 Kč | Ročné predplatné 240 Kč prijíma KSK na adrese redakcie ■ Nevžiadané rukopisy sa nevracajú ■ Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia KSK ■ **Foto na obálke:** Malé tvoridlo, Erik Sikora

Každá senzácia trvá tri dni. Špinavé financovanie strán

■ Martin Antal

Každá senzácia trvá tri dni, hovoria znalci médií a marketingu. A škandál s financovaním najväčších politických strán, dodávajú pozorovatelia slovenskej politickej scény.

Na začiatku tohto roka vypukol jeden z najväčších politických škandálov. Premiér Robert Fico v snahe prekryť aktuálne kauzy svojej vlády vytiahol zo šuplíka materiály o financovaní svojho najväčšieho konkurenta, Dzurindovej SDKÚ-DS. Po dvoch týždňoch sústredených útokov sa Mikuláš Dzurinda rozhodol odstúpiť z čela kandidačnej listiny, aby volebná kampaň bola aj o niečom inom ako špinavom financovaní jeho strany. V SDKÚ-DS i v celom opozičnom tábore to znamenalo politické zemetrasenie, ktoré napokon vyneslo k moci dnešnú pravicovú vládu.

Krok Roberta Fica však zasvätení už vtedy hodnotili ako otvorenie Pandorinej skrinky, či ešte horšie: ako porušenie omerty, zákona mlčanlivosti o veciach, ktoré sa nikdy nevynášajú na svetlo. Hodená rukavica sa Ficovi vrátila ako bumerang mesiac pred voľbami. Zakladajúci člen Smeru-SD a Ficov osobný bývalý priateľ Bohumil Hanzel prehovoril o financovaní Smeru-SD v jeho politických počiatkoch. A na potvrdenie jeho slov sa pár dní pred voľbami zjavila v médiách nahrávka, na ktorej hlas nápadne podobný Ficovmu rozpráva čosi o nejakých miliónoch pre strany a vytváraní paralelnej finančnej štruktúry.

Dva príbehy s ničivou silou, dva príbehy o dvoch najúspešnejších slovenských politikoch posledného desaťročia. A dva rovnaké konce, páchnuce tým istým bahnom.

Pavúčia sieť daňových rajov

Rok 2010 sa pre Ficovu vládu nezačal dobre. Už od novembra upozorňovali autodopravcovia, že zavedenie elektronického diaľničného mýta nie je dobre pripravené a že narobí na cestách problémy. Nikto ich nepočúval, situácia sa preto zákonite vyhrotila. Fico, ktorý sa počas štyroch rokov niesol na populistickej vlne miláčika národa a nemusel čeliť žiadnemu významnejšiemu protestu, zrazu z okien úradu vlády sledoval trúbiace kamióny, po-

malý upchávajúce hlavné mesto. Sympatie verejnosti boli na strane vodičov kamiónov a konflikt sa vyhrocoval. Premiér preto rýchlo zatrubil na ústup – sľúbil dopravcom zníženie spotrebnej dane z nafty, čo dovtedy rozhodne odmietal a prehodnotili sa aj úseky spoplatnené mýtom.

Títo šoféri však zďaleka neboli jediným problémom. Začiatkom roka pri banálnom utajením cvičení poslali slovenskí policajti do Írska výbušninu v batožine nič netušiaceho cestujúceho. Z udalosti sa stal medzinárodný škandál, z ktorého sa doma každý trpko smial. A akoby to nestačilo, do týchto udalostí prišla správa, že firma Interblue Group, stelesnenie jednej z najväčších káuz Ficovej vlády – nevýhodného predaja emisných

kvót – už neexistuje.

Bolo treba zatiahnuť oponu a rýchlo vystrčiť na javisko iné figúrky. Fico dlho neváhal – o pár dní rozpútal sústredený útok na SDKÚ-DS kvôli jej nejasnému financovaniu. Znalci politického marketingu sa zhodli v tom, že kauza bola vopred pripravená a mala zrejme vypuknúť o čosi neskôr. Tento scenár podporovali viaceré skutočnosti. Kauza sa týkala financovania SDKÚ-DS z rokov 2000 až 2005, teda informácie k nej bolo treba dlhodobo zbierať. Fico ich dávkoval priam s divadelnou dramaturgiou, postupne na tlačovkách prinášal nové a nové prepojenia, tlačovky sa však konali v rozstupoch niekoľkých dní, počas ktorých sa určite nedali tieto komplexné infor-

mácie „dozistiť“.

O čo v skratke išlo: Fico obvinil SDKÚ-DS, že jej financovanie stálo na zahraničných schránkových firmách, ktoré boli personálne prepojené na jej predstaviteľov, napríklad pokladníka strany Igora Kuceja. Sieť firiem bola zložitá, schéma jednoduchá: SDKÚ-DS si mala posielat' fiktívne pôžičky z firiem, ktoré sama ovládala, následne ich splácať a prepierať tak čierne peniaze, podľa Fica pochádzajúce z privatizácie. Jeden konkrétny príklad: predaj vládneho hotela Forum (dnes Crowne Plaza v centre Bratislavy) mali údajne manažovať ľudia blízki SDKÚ-DS, pričom hotel po výmenách rôznych nastrečených osôb napokon skončil v rukách blízkych finančnej skupine J&T.

Tlak na SDKÚ-DS bol enormný. Médiá sa kauzy chytili, Dzurindove vysvetlenia považovali za nedostatočné, za transakciami videli tieň bývalého pokladníka strany Gabriela Palacku, smutne presláveného podozreniami z korupcie a klientelizmu. Vtedy sa Dzurinda rozhodol pre najvážnejší krok vo svojom politickom živote od založenia SDKÚ-DS: odstúpil z už istej pozície volebného lídra SDKÚ-DS a rozhodol sa ne kandidovať do parlamentu. Odôvodnil to tým, že nechce dávať protivníkovi šancu, aby sa volebná kampaň zmenila na debatu o financovaní SDKÚ-DS. Predsedom strany však ostal.

Čas ukázal, že Dzurindovo rozhodnutie bolo po politickej stránke neprekonateľné. Jeho odstúpením sa kauza dostala z tlačových konferencií do rúk vyšetrovateľov a pozor-

nosť verejnosti sa sústredila na nastávajúci boj Ivety Radičovej a Ivana Mikloša o lídersvo v SDKÚ-DS. Radičová ako nová líderka dostatočne zakryla v pozadí stojaceho Dzurindu a otázky o financovaní strany odmietala s tým, že to nie je jej zodpovednosť. Pravicoví voliči šli voliť Radičovú s podstatne väčšou chuťou ako Dzurindu a nová líderka otúpila aj politické hrany v opozícii, vybrúsené dlhodobým odporom politických partnerov voči dvojnásobnému premiérovi. Dzurinda si však ponechal všetok vplyv v strane, naďalej dokonale ovládal štruktúry a hral svoje mocenské hry. Jednou z nich malo byť upratanie škandálu, ktorý Fico odhalil.

Čo by sa stalo, keby Ficov útok prišiel neskôr, na kedy bol zrejme aj pôvodne plánovaný? Rozhodne by jeho sila bola podstatne ničivejšia. Po 15. marci by už kandidačné listiny museli byť uzavreté, takže žiadny volebný líder by sa už na ne nedostal a Dzurinda by musel alebo odísť z politiky hneď a navždy, alebo by sa stal Ficovým hromozvodom a veľmi pravdepodobne by stranu stiahol so sebou. Tým, že sa premiér unáhlil, dal čas nepriateľovi konať a ľuďom zabudnúť.

Zohnal som na tento rok 35, na budúci 40

Kým Fico predčasne oslavoval Dzurindovo politickú smrť, karta sa začala obracať. Desiat rokov starú kauzu financovania SDKÚ-

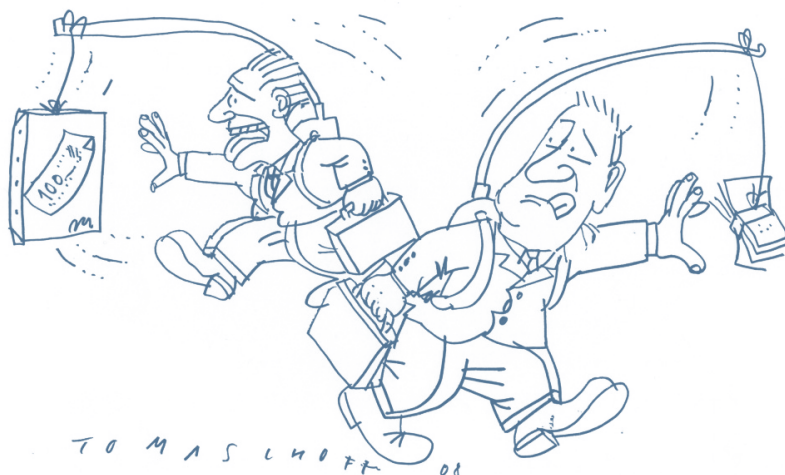
DS vystriedal deväť rokov starý prípad Smeru-SD z toho istého súdka.

Kým o machináciách dzurindovcov vedeli iba zasvätení, na problémy s financovaním Smeru-SD v jeho prvých voľbách deväť rokov všetci čakali. Dôvod je prostý: volebná kampaň vtedy ešte populisticko-konzervatívneho subjektu bola taká okázalá, že jej oficiálne stlačenie na jedenásť miliónov korún bolo smiešne aj laikom. Kreativne účtovníctvo bolo vtedy nevyhnutnosťou, pretože zákon stanovoval limit na kampaň vo výške 12 miliónov korún. Mediálny mág a autor kampane Fedor Flašík, ktorý si nikdy nedával servítku pred ústa, priamo povedal, že pod 100 miliónov sa dobrá kampaň urobiť nedá. Tá smeristická bola pritom poriadne prepísknutá, čo sa napokon odrazilo aj na zisku 13 percent a obrovskom sklamaní z opozičných lavíc. Každému však bolo jasné, že strana, ktorá ešte nedisponovala ani korunou zo štátneho rozpočtu či relevantným majetkom, musela „odniekiaľ“ zobrať peniaze na kampaň. Keďže v účtovníctve jej nefigurovali, išlo o peniaze, označované familiárne ako čierne.

Balvan napokon spustil zakladajúci člen strany Bohumil Hanzel. Zvláštna postava na slovenskej politickej scéne. Podpísal Chartu 77, emigroval do Švédska, kde sa z robotníka vypracoval na manažéra. Po revolúcii sa vrátil, založil úspešnú reklamnú spoločnosť QEX a doniesol si aj predstavy o sociálnej demokracii, ktorá vo Švédsku funguje. Spriatelil sa s Ficom, vložil do Smeru svoje vlastné prostriedky, no potom sa jeho cesty s predsedom strany začali rozchádzať. Definitívne sa rozišli, keď Hanzel v roku 2005 podporil zdravotnícku reformu z dielne Rudolfa Zajaca.

Hanzel si teda pred voľbami zrazu spomenul, že kampaň Smeru-SD v roku 2002 stála 284 miliónov korún (reklamní experti ju v jej čase odhadovali na 250 miliónov). A že Fico sa pokúšal vymaniť spod Flašíkovho vplyvu tým, že osobne zháňal sponzorov, ktorým sľuboval miesta na kandidačnej listine strany či neskôr vo vláde.

Médiá nato zverejnili údajnú zmluvu medzi Flašíkom a vtedy významným podnikateľom z oblasti energetiky Ľubomirom Blaškom. Podľa zmluvy mal dať podnikateľ strane 32 miliónov korún – za to si mohol vybrať troch ľudí v prvej dvadsiatke kandidačnej listiny a po vstupe do vlády aj štátneho tajomníka v hospodárskom rezorte.

Posledný výstrel tejto kauzy prišiel dva dni pred voľbami. Slovenské médiá „našli na stole“ nahrávku s hlasom nápadne podobným Ficovmu. Hlas hovorí: „Zabezpečil som na tento rok 35, na budúci rok asi 40, plus teda ďalšie veci. Zabezpečil som ich, ako tie peniaze, vlastnou hlavou. Oficiálne prídu a budú normálne vykryté v strane. To, že sa pri tom motal Fedor, nemôže znamenať, že ma niekto bude držať za gule, to sa nesmie stať. Aj preto som urobil niektoré rozhodnutia vo vzťahu k týmto financiám. Som sa vymanil od Fedora a povedal som: Fedor, ja som dal do toho hlavu a nie ty si dal do toho hlavu, takže ja budem teraz o niektorých veciach rozhodovať. Napriek tomu si myslím, že musí vzniknúť nejaká paralelná finančná štruktúra, ktorá musí byť k dispozícii pre účely aj volebnej kampane a ďalších vecí.“ Fico označil (a stále označuje) nahrávku za podvrh a blud. Tvrdí, že vznikla alebo zostrihom jeho početných vystúpení, alebo za jej výrobou stojí imitátor. Na šéfredaktora denníka Sme podal trestné oznámenie, hoci kauzu zverejnili aj iné médiá – prokuratúra podanie zamietla. Odmieta aj Flašík – tvrdí, že zmluva s Blaškom je podvrh a on ju nepodpísal. Blaško už k prípadu nepovie nič – v roku 2004 zomrel na infarkt.

V oboch prípadoch financovania Smeru-SD i SDKÚ-DS je veľmi ťažké odhadnúť počet percent, ktoré kauzy odobrali ich aktérom či povzbudili voličov protivníka. Ficov problém je väčší v tom zmysle, že na preniknutie do zložitej štruktúry firiem, financujúcich

SDKÚ-DS, musí mať volič viac než základnú ekonomickú gramotnosť, inak jej neporozumie. Nahrávka je podstatne jednoduchšia: hlas, ktorý naozaj znie ako Fico (ak to bol imitátor, musí patriť k celosvetovej špičke) rozpráva niečo o nejakých číslach a vzniku paralelnej finančnej štruktúry. Predseda Smeru-SD pritom tieto výroky nijako nevyvetlil, okrem mantry, že on to nepovedal. Nuž, na vlastné uši sa spoliehajú všetci voliči – aj tí bez ekonomickej gramotnosti.

Jedno je však jasné – práve pod tlakom obvinení z nečistého financovania Smeru-SD vyhlásilo KDH pár dní pred voľbami, že so socialistami nebude ani len rokovať o účasti v ich vláde. Bola to posledná pravicová strana, ktorá Smeru-SD ostávala ako potenciálny adept na spoluprácu. Ak by kresťanskí demokrati prijali veľkolepú ponuku, ktorú im údajne ficovci núkali – vrátane výmeny na poste premiéra – mohol byť dnes Smer-SD vo vláde a Fico sa pokojne pripravovať na nasledujúce prezidentské voľby.

Happy end! A hneď dvakrát

A prečo je práve na konci roka reč o týchto dvoch najväčších politických kauzách? Pretože práve v tomto čase sa raz a nadobro skončili.

Vyšetrovateľka Úradu boja proti korupcii v decembri odmietla kauzu financovania

SDKÚ-DS. Zatiaľ nie sú jasné konkrétne dôvody rozhodnutia, no výsledok ročného vyšetrovania je zrejмый.

A špeciálna prokuratúra rovnako v decembri pre zmenu zrušila trestné stíhanie v kauze financovania Smeru-SD. Prokurátorovi stačilo na tento krok málo – vyjadrenie Flašíka, že podpis na zmluve nie je jeho, a vyjadrenie Fica, že hlas na nahrávke takisto nie je jeho. Skúmať grafologicky podpisy či dať nahrávku na expertízu sa mu videlo zbytočné.

Obe kauzy sa pritom zdali byť jasné. Firmy financujúce SDKÚ-DS boli evidentne prepojené s pokladníkom strany Kucejom. Na druhej strane Fico, ktorý inak žaluje svojich odporcov hlava-nehlava a pýta od nich horbilné sumy za poškodenie dobrého mena, v Hanzelovom prípade nepochopiteľne mlčí. Žeby sa obával Hanzelových výrokov, že na súde povie všetko – aj konkrétne čísla?

Psy štekajú, karavána ide ďalej. Dzurinda i Fico na novembrových snemoch svojich strán s prehľadom obhájili predsednícke posty. SDKÚ-DS má dokonca aj staronového pokladníka – správne, pána Kuceja. Už len trpkou čerešničkou na torte je, že zaňho hlasovala aj Radičová – vraj iná alternatíva nebola.

Pochybnosti o financovaní Smeru a SDKÚ-DS nie sú, pravdaže, jedinými svojho druhu. O financovaní HZDS v časoch jeho najväčšej slávy za druhej a tretej Mečiarovej vlády sa už akosi nehovorí – len pamätníci si spomínajú, ako Vladimír Mečiar vysvetľoval vtedajšiemu prezidentovi Michalovi Kováčovi, že neskorší šéf SIS Ivan Lexa sa musí stať ministrom privatizácie, lebo hnutie už nemá ani na výplaty. Ale – bola to iná doba a čistota verejného života sa podstatne zvýšila od tých dobrodružných čias, keď bola politika častokrát úzko prepojená s podsvetím a najrôznejšími druhmi ekonomickej kriminality. Na Ficovi a Dzurindovi je tragické práve to, že hoci bez záveru v trestnoprávnej rovine, oboch politikov ich finančné megaskandály nijako nepoznačili. Dzurinda je pri moci a Fico sa k nej veľmi pravdepodobne v budúcnosti vráti. Či zotrúvanie takýchto ľudí v slovenskej politike prospieva spoločnosti, je už otázka do budúcnosti.

.....

Autor je novinár

Kresby Jan Tomaschoff

Pomenovali po ňom kráter na Mesiaci

Jozef Leikert ■

Maximilián Hell
(15. 5. 1720 – 14. 4. 1792)
astronóm, matematik, fyzik

Muž v typickej laponskej polárnej čiapke, tak si ho pamätáme z učebníc dejepisu a neskôr i z poštových známok, ktoré vyšli roku 1970 v Československu, keď bol Maximilián Hell – jeden z najvýznamnejších astronómov osemnásteho storočia – zapísaný do kalendára UNESCO pri príležitosti 250. výročia narodenia.

Narodil sa v polovici mája 1720 v známej štíavnickej rodine. Jeho otec Matej Kornel Hell sa preslávil v prvej polovici 18. storočia, keď do banskoštiavnických baní skonštruoval čerpacie zariadenie na odčerpávanie spodnej vody. Syna Maximiliána mu porodila druhá manželka Viktória Staidlová, s ktorou vychovávali aj deti z jeho prvého manželstva. Maximilián mal dvadsaťdva súrodencov, no niektorí zomreli v útlom detstve. Do dejín slovenskej a svetovej vedy sa okrem neho zapísal i jeho starší brat Jozef Karol, ktorý pokračoval vo vynálezcovskej činnosti otca. Doma už od malička deti počúvali o rozličných technických problémoch, pozorovali otca pri riešení zložitých matematických výpočtov a kreslení technických výkresov. Preto sa niet čo čudovať, že to vnímavého chlapca poznačilo na celý život. Základnú školu vychodil v Banskej Štiavnici, na gymnáziu študoval v Banskej Bystrici, a keď sa rozhodol, čo bude robiť ďalej, bolo takmer isté, že v štúdiu bude pokračovať doma v práve otvorenej baníckej škole. Maximiliána však viac lákala filozofia a predovšetkým prírodné vedy, preto sa rozhodol vstúpiť do jezuitského rádu a išiel študovať do Trenčína. Vedel, že medzi vzdelanými jezuitmi je okrem filozofov aj veľa matematikov, astronómov, fyzikov a ďalších vedcov, a to bolo pre neho podstatné, veda ho oslovovala dokonca viac než teologické názory. No i v Trenčíne mu bolo čoskoro „prítesno“, po troch rokoch si odišiel prehlbovať vedomosti do Viedne. Tam nastal zlom v jeho živote, keď sa stretol s uznávaným profesorom matematiky a fyziky Jozefom Franzom, ktorý viedol viaceré astronomické pozorovania. Talentovaný Hell sa stal jeho žiakom a neskôr i asistentom. Pod vplyvom svojho učiteľa preložil z taliančiny do latinčiny Crevelliho dielo *Elementa algebrae*, a tým sa začala i jeho samostatná práca na učebniciach matematiky, ktorých zostavil niekoľko. Čím ďalej viac prenikal aj do tajov as-

tronómie a bol rozhodnutý zasvätiť svoj život týmto dvom vedným disciplinám. No predstavení z jezuitského kolégia ho roku 1745 poslali späť na Slovensko, do Levoče, kde mal učiť latinčinu a gréčtinu.

Na levočskom gymnáziu vyučoval Hell tri roky, ale túžba po milovanej matematike a astronómii bola silnejšia a roku 1748 sa vrátil do Viedne. Po ukončení štúdia ho znovu poslali späť do rodného kraja, nastúpil do Banskej Bystrice, potom ho preložili do Trnavy a neskôr ho jezuitský rád poslal do rumunského Klužu. V Trnave sa ocitol vtedy, keď sa na tamojšej univerzite pripravovala prvá reforma, ktorou sa do výučby vo väčšom rozsahu zaradili aj prírodovedné predmety. Hell využil tieto priaznivé okolnosti a navrhol vedeniu školy, aby tam zriadili observatórium. Jeho návrh prijal rektor školy s veľkým pochopením a mladý profesor sa pustil do podrobných nákresov. Skôr ako sa jeho plány mohli zrealizovať, preložili ho do Klužu. Maximilián Hell však všetky svoje výkresy k stavbe observatória prenechal kolegovi Františkovi Weissovi a ten podľa nich dovedol stavbu do úspešného konca. Samozrejme, že mu Hell pritom aj na diaľku pomáhal a sám sa zaslúžil o výstavbu observatória v Kluži. Iniciatíva pri vzniku hvezdárni bola zaiste podnetom pre profesora z Viedne, aby ho odporučil na miesto riaditeľa observatória viedenskej univerzity. Tridsaťpäťročný Maximilián Hell miesto s radosťou prijal. Od roku 1755 Maximilián Hell venoval všetko úsilie nielen budovaniu tejto významnej vedeckej inštitúcie, ale i udržiavaniu kontaktov s podobnými zahraničnými inštitúciami, prednáškam z astronómie a publikovaniu výsledkov svojich pozorovaní. Bol vo svojom vysnívanom svete a všetko sa mu darilo. V tom období začal vydávať v odborných kruhoch známu a obľúbenú ročenku *Ephmerides Astronomicae*. Najväčšie úspechy ho však len čakali...

Pre zanieteneho astronóma bol veľmi významný rok 1761, keď Venuša prechádzala pred Slnkom. Na pozorovania úkazu bolo vtedy v pohotovosti 140 hvezdárni na celom svete. Maximilián Hell zhrnul nielen vlastné pozorovania, ale i pozorovania kolegov do spisu *Transitus Veneris ante discum Solis* anni, ale v závere musel konštatovať, že nikto nedosiahol pri pozorovaniach očakávané výsledky.

Ďalší prechod Venuše pred Slnkom sa očakával roku 1769. Hell dostal veľkolepú ponuku od dánskeho kráľa Kristiána VII., aby prišiel na ostrov Vardö, kde bolo najvhodnejšie miesto na pozorovanie. Cisárovná Mária Terézia považovala ponuku za poctu nielen pre Hella, ale pre celú monarchiu a bez váhania s vycestovaním astronóma súhlasila. Hell sa vybral na ďalekú cestu spolu s bývalým žiakom z trnavského observatória Jánom Šajnovičom. Pri pozorovaniach mali šťastie a hneď po skončení sa Hell pustil do výpočtov a s prekvapujúcou presnosťou určil vzdialenosť Slnka od Zeme. Po návrate do Viedne spísal aj cenné poznatky z výskumu polárnej žiary, meteorologických a geomagnetických meraní, ale aj zo štúdia tamojšej prírody, života obyvateľov a lapončiny.

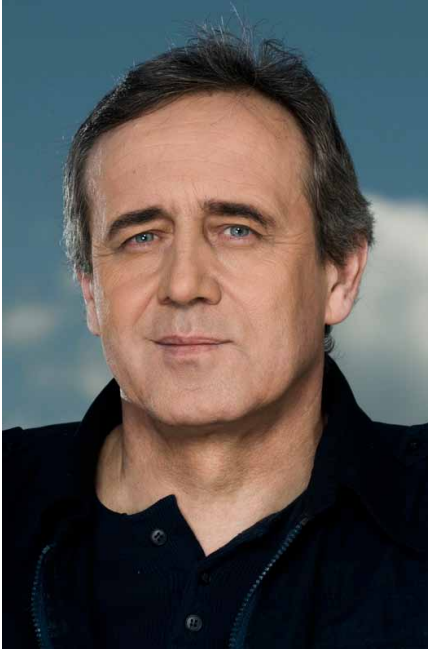
Za celoživotné zásluhy bol vymenovaný za člena viacerých svetových akadémií, čo bolo významné vedecké uznanie, ale neraz musel čeliť aj útokom neprajníkov, ktorí sponchyňovali jeho výskumy. Aj po Helovej smrti (zomrel v apríli 1792) sa objavovali podobné hlasy, ktoré napadli výpočty z pozorovania vo Vardö, ale neskôr sa ukázali ako nepravdivé a Maximiliána Hella rehabilitovali. Pre nadšeného astronóma by bolo iste najväčším zadosťučinením, keby vedel, že jeho meno nesie jeden z kráterov na Mesiaci.

Autor je historik, vysokoškolský pedagóg, básnik a spisovateľ literatúry faktu

O kultúre nielen divadelnej

Rozhovor Listov s Jánom Greššom, riaditeľom Divadla Andreja Bagara v Nitre.

■ Lenka Hrušková

V Nitre žijete už 45 rokov. Ak dobre počítam, prisťahovali ste sa sem ako 13-ročný. Spomínate si na okolnosti, ktoré s Vaším príchodom do tohto mesta súviseli? Ako ste to vtedy prežívali?

Áno, mal som vtedy necelých 13 rokov. Do Nitry som sa prisťahoval presne 25. augusta 1965. Dôvodom bola skutočnosť, že v tom čase rušili Krajové divadlo v Trnave, v ktorom môj otec pôsobil ako herec a zlučovali ho s Krajovým divadlom v Nitre. Z vytipovaných hercov z oboch umeleckých súborov bol vytvorený nový umelecký súbor s pôsobiskom v Nitre. Keď som sa dozvedel, že sa z Trnavy budeme sťahovať, bolo mi to veľmi ľúto. Aby som vysvetlil, prečo mi to bolo ľúto, musím sa v spomienkach vrátiť do svojho najranejšieho detstva. Narodil som sa vo Zvolene, kde som prežil prvé štyri roky svojho života a keď môj otec dostal ponuku z martinského divadla, presťahovali sme sa do Martina. Tam som sa naučil rozprávať veľmi mätko a spisovne a keď sme sa neskôr presťahovali do Trnavy, kde som ako osemročný nastúpil do druhého ročníka základnej školy, zažil som istým spôsobom kultúrny šok. Jednak tým, že v Martine som chodil do peknej, vysokej, asi štvorpodlažnej školy a trnavská škola bola prebudovaná z hostinca a pozostávala z dvoch druhých tried,

v ktorých sa kúrilo kachľami. Dnes to vnímam ako celkom milé a romantické, až na hlavný problém, ktorý som po príchode do Trnavy mal: mojim novým spolužiakom „nesedela“ moja spisovná a mäkká stredoslovenčina a dávali mi to najavo spôsobom, ktorý ma dosť trápil. No postupom času nás spojil spoločný záujem o šport, hlavne o futbal a jazykový „problém“ prestal byť problémom. V Trnave som si nakoniec našiel veľa dobrých kamarátov, a tak sa mi, paradoxne, napriek veľmi ťažkým začiatkom z Trnavy veľmi ťažko odchádzalo. Okrem toho, táto moja životná skúsenosť s detskou traumou, súvisiacou s prvotnými konfliktami s mojimi neskoršími kamarátmi, potvrdila skutočnosť, ktorú som si overil aj neskôr v živote, že konflikty utužujú priateľstvá.

Ako ste si zvykali na Nitru?

Veľmi ťažko. Prvé tri až štyri mesiace som každú voľnú chvíľu využil na to, aby som doslova utekal za mojimi kamarátmi v Trnave. Ale postupom času sa, pochopiteľne, začali vytvárať kamarátske väzby aj s ľuďmi v Nitre. Prispeli k tomu napríklad vynikajúce hodiny telesnej výchovy pod vedením pána učiteľa Ivana Martinku, alebo moje recitačné aktivity. No a potom prišli s pubertou prvé záchvevy chlapčensko-dievčenských vzťahov, ktoré som prežíval práve v Nitre, čím sa stala pre mňa jedinečným a postupom času žiadaným miestom pre život.

Herecká profesia Vášho otca bola teda dôvodom, prečo ste sa sťahovali. Najskôr zo Zvolena do Martina, odtiaľ do Trnavy a z Trnavy nakoniec do Nitry. Takže už od najútlejšieho detstva ste boli spojení s divadlom, predovšetkým cez vášho otca, vynikajúceho herca Ľudovíta Grešša. Divadlo bolo teda prirodzenou súčasťou Vášho života.

Presne tak. Vďaka tomu, že môj otec bol herecom, istý čas aj riaditeľom divadla, spoznal som divadlo zo všetkých strán. Z hľadiska, z javiska aj zo zákulisia. Svoju prvú hereckú rolu si nepamätám. Vraj som mal len dva roky, keď ma vo zvolenskom divadle obsadili do inscenácie, v ktorej som chodil hore-dolu po javisku a hovoril som: „Kde je mamička? Kde je mamička?“

Pamätáte sa na moment, keď ste si uvedomili, že sa chcete stať profesionálnym hercom, tak ako bol Váš otec?

Vždy som chcel žiť s divadlom. Uvedomujem si, že som vlastne nikdy nejako výraznejšie nechcel byť ničím iným ako hercom, respektíve: chcel som žiť s divadlom ako herec. Napriek príťažlivosti, ktorú pre mňa herecká profesia mala, som si zároveň uvedomoval aj to, že nie každý môže byť hercom, a tak som mal pre istotu aj iné plány.

Ako Váš otec prijal Vaše rozhodnutie ísť študovať herectvo na Vysokú školu múzických umení v Bratislave?

Môj otec bol úžasný človek a vychovával ma na základe princípov kontrolovanej slobody. To znamená, že som sa v živote mohol vždy rozhodovať slobodne, mohol som slobodne robiť, čo som chcel. Kontrola zo strany môjho otca nastúpila až vtedy, keď moje slobodné prežívanie presiahlo istú hranicu únosnosti. Takýmto spôsobom ma vlastne priviedol k tomu, že ja sám som sa snažil byť zodpovedný voči sebe aj voči ostatným a výsledkom toho bolo, že korekcií z otcovej strany nebolo až tak veľa, respektíve neboli výrazné. Za celý svoj život som dostal od otca jedinú facku.

Keď som sa s otcom rozprával o mojej profesionálnej budúcnosti, neodhovárал ma od toho, aby som išiel na herectvo, ale dôrazne ma upozornil na všetky úskalía, spojené s realitou hereckého života.

Boli ste vo veku, keď je človek ešte plný ideálov a má tendenciu zľahčovať prípadné ťažkosti a problémy, na ktoré ho starší a skúsenejší upozorňujú...

Všetky vtedajšie otcove usmernenia, upozornenia a rady som nebral až tak vážne, ako mi ich on predostieral. No čas ukázal, že to bolo naozaj tak, ako hovoril on a svoj prvotný zľahčujúci postoj k jeho radám som postupne zmenil. To, čo mi otec vtedy hovoril, som úplne pochopil až vo chvíli, keď som z plného hereckého úväzku prešiel v divadle na manažérsku pozíciu.

Po štyroch rokoch vysokoškolského štúdia a jednom roku vojenskej prezenčnej služby v Bratislave ste sa opäť vrátili do Nitry. Ne-

ťahalo Vás to niekam inam? Nechceli ste si vyskúšať divadelné dosky niektorého z bratislavských divadiel?

Vrátil som sa sem, do nitrianskeho divadla, pretože som tu mal pocit istoty. Ten pocit spočíval v tom, že nitriansky kolektív mi bol blízky a ľudí v ňom som poznal osobne. Jednou z rád, ktoré mi otec dal, bola aj tá, že človek sa musí vedieť vo svojom okolí orientovať a v hereckom kolektíve musí byť silný. Vysoká škola, ktorú som vyštudoval, mi poskytla návod na to, ako stvárňovať postavy na javisku. Herecká profesia však nie je len o tom, ako stvárniť dané postavy, ale treba aj vedieť žiť s kolektívom, v ktorom tie postavy herec vytvára. O ľuďoch, medzi ktorých som sa po škole do Nitry vrátil, som vedel, že mi v začiatkoch mojej profesionálnej dráhy budú vedieť pomôcť, poradiť a usmerniť ma bez toho, aby ma deptali.

Čerstvý absolvent VŠMU sa teda tešil na dosky nitrianskeho divadla a mal pocit, že sú omnoho pevnejšie a stabilnejšie, ako dosky ktoréhokoľvek iného divadla?

Áno. Pretože z predchádzajúcich rokov som nitrianskych hercov poznal nielen ako hercov, ale aj ako osobnosti a ľudí, ktorých reakcie som vedel predpokladať a na základe toho som vedel na nich adekvátne reagovať. Vďaka tomu som sa vyhol zbytočným konfliktom a ťažkostiam, ktoré by mohli sťažovať moje herecké začiatky.

Viem, že Váš otec bol pre Vás osobnosťou, ku ktorej ste vzhliadali, ktorú ste si vážili a obdivovali nielen ako herca, ale aj ako človeka. Ak by ste si mali spomenúť na ďalšie osobnosti, ktoré ste mali tú chuť v živote stretnúť, kto by to bol?

Bol som šťastný, keď som ešte ako malý chlapec mohol ísť na zájazdové predstavenie s otcom a s jeho hereckými kolegami. V autobuse som si vždy k niektorému z nich prisadol, počúval som, čo mi ochotne rozprávali a mal som úžasný pocit, že som súčasťou ich života. Ako trinásťročný som v nitrianskom divadle dostal detskú rolu v inscenácii režiséra Karola Spišáka. Od prvej chvíle, ako som ho spoznal, som ho vnímal ako veľkorysého človeka s nádherou dušou a bol som šťastný, že ho môžem považovať za svojho kamaráta.

No a keď som do divadla nastúpil ako profesionálny herec, do môjho života vstúpili ďalšie osobnosti spomedzi mojich kolegov. Napríklad Vlado Müller, s ktorým som si veľmi dobre rozumel a mali sme sa radi. Ob-

divoval som ho a vážil som si ho. Napriek tomu, že bol veľkou hviezdou divadelného, filmového a televízneho neba, správal sa ku mne nesmierne priateľsky, prirodzene a ľudsky.

Potom to bol Ondrej Rimko, s ktorým som mal až do jeho smrti veľmi zaujímavý vzťah. Mali sme sa veľmi radi a zároveň sme si vedeli vymieňať názory aj ostrejším spôsobom. Bolo to dané jeho expresívnym vyjadrovaním, ktoré u iných ľudí súvisí s hnevom, no pre Ondreja Rimku bolo prirodzené.

Adela Gáborová bola človekom, s ktorým som často viedol dlhé, až nekonečné rozhovory, pretože sme si rozumeli a vždy sme si mali čo povedať.

V živote som mal to šťastie, že som osobne poznal herecké osobnosti spomedzi svojich rovesníkov, no boli to aj osobnosti hercov, ktorí boli odo mňa o celú generáciu starší. No nikdy mi nedali pocítiť, že som ešte mladý a neskúsený, ale správali sa ku mne ako k seberovnému. Napriek tomu, alebo možno práve preto, som sa na nich díval s úctou, rešpektom a pokorou. A nielen ja. Takýto postoj k starším kolegom mali aj ostatní mladí herci z mojej generácie.

Myslíte si, že súčasní mladí herci majú rovnaký postoj a vzťah k svojim starším kolegom, alebo sa to v niečom zmenilo?

Myslím si, že sa to zmenilo. No nielen v divadle. Myslím si, že je to celospoločenský jav, ktorý súvisí so silným princípom odcudzenosti. Možno je to v tom, že dochádza k výraznému úbytku sily a váhy individuálnej osobnosti. Mnohí starší ľudia strácajú záujem niest' posolstvá, ktorých by sa mohli mladí zachytiť. Na druhej strane však vidím aj istý povýšenecký postoj mladých ľudí voči tomu málu, čo zostalo z nadpriemerných a výnimočných hodnôt v našej spoločnosti a nevedia si nič vážiť. Je to začarovaný kruh, pretože tí, ktorí sú starší a majú výrazné osobnostné črty, rezignovali, lebo mladí ľudia ich nevnímajú. No a mladí ľudia ich nevnímajú, lebo starší ľudia rezignovali.

Možno to povedať aj tak, že z medziľudských vzťahov sa vytratila kultúra?

Trafili ste klinec po hlavičke. Väčšina ľudí si mylí pojem kultúra s pojmom umenie. Samozrejme, že umenie je veľmi dôležitou súčasťou kultúry, ale o kultúre by sa malo hovoriť aj v kontexte k jej najpodstatnejšiemu zmyslu, ktorý je vo vzťahoch, v pocitoch, vo verbálnej aj neverbálnej komunikácii,

v komunikácii na profesionálnej rovine, environmentálnej rovine. Ak sa nám to všetko podarí skultivovať, možno sa do života opäť vráti úcta k človeku, k profesii, k problémom, ktoré treba riešiť a zlepšiť sa komunikácia medzi ľuďmi. Dnešná spoločnosť je natoľko názorovo, vzťahovo a postojovo rozatomizovaná, že sa v nej vytvorili sekty, ktoré sú neúprimné, neosobné alebo nekritické voči sebe a nepripúšťajú iné alternatívy, čím viazne dialóg. Žiaľ, tam, kde viazne dialóg, dochádza prirodzene k odumretiu toho dobrého a pekného, čo život prináša.

Kulturologická veda ponúka niekoľko definícií kultúry. Jedna z nich hovorí, že kultúrou je všetko to, čo vytvoril človek, všetko to, čo existuje mimo prírody. Odborníci už dávno upozorňujú na arogantný vzťah a postoj človeka k prírode, ktorý si vo svojom pocite nadradenosti neuvedomuje, ako prírode ubližuje, ako jej škodí a ako ju ničí. Na základe toho, čo ste pred chvíľou povedali, myslíte si, že možno takýto arogantný postoj človeka presunúť z roviny vzťahu človek – príroda do roviny vzťahu človek – človek?

Nedávno som v jednom dokumentárnom filme zachytil zaujímavú myšlienku: pred dvesto tisíc rokmi bol človek ohrozeným druhom v potravinovom reťazci. Dnes je na vrchole potravinového reťazca. Uvedomil som si, že prírodný základ, z ktorého človek vychádza a do ktorého stále patrí, nás neustále riadi a mnohokrát určuje naše správanie, hoci my sami si to neuvedomujeme. Takže atavizmus je silnejší, ako naša kultúrna nadstavba. Podľa mňa je zmysel života v tom, aby sme na tejto zemi reprodukovali náš živočíšny druh a aby sme prežívali pocity pri súčasnej detekcii pocitov iných. Prvá časť zmyslu ľudského života, teda reprodukcia, patrí do kategórie prírody. Tá druhá časť, teda pocity a vnímanie všetkého, čo je pekné, dobré, zlé, to je kultúra, aj so všetkými svojimi protirečeniami. Tak sa zdá, že človek sa ešte stále nenaučil zodpovedne narábať práve s rovinou kultúry tak, ako si to vývoj civilizácie od svojich počiatkov zaslúži.

Zhodneme sa teda na tom, že kultúra nie je len návšteva divadelného predstavenia alebo vypočutie si symfonického koncertu, ale je to aj záležitosť medziľudských vzťahov a interpersonálnej komunikácie.

Súhlasím a ešte by som dodal, že je to aj záležitosť vzťahu samého so sebou. Napri-

klad: kultúra užívania alkoholu, gastronómia. Mám na mysli rôzne druhy konzumu, ktoré sa dajú realizovať kultúrne, ale aj nekultúrne.

Keďže sme v divadle, vráťme sa naspäť do divadla ako do významnej kultúrnej inštitúcie a pozrime sa na úroveň slovenského divadelníctva. Akým smerom sa podľa Vás ubera jeho súčasný vývoj?

Z optimistického uhla pohľadu si hovorím: vďaka Bohu za to, že na Slovensku je toľko profesionálnych divadiel a že prežíva aj ochotnícke divadlo. Zlá správa je však v tom, že nevieme spolu komunikovať. A opäť sme pri kultúre komunikácie. Veci sa dajú odkomunikovať rôznymi spôsobmi: arogantne, evolučne, revolučne... Pozorujem, že v divadelných kruhoch sme zabudli komunikovať, zabudli sme sa navzájom počúvať, zabudli sme vnímať špecifiká skladby súboru, regiónu, v ktorom divadlo pôsobí, zabudli sme vnímať determinanty umiestnenia divadla v konkrétnej budove alebo v podmienkach, v ktorých divadlo existuje. Dôsledkom toho je skutočnosť, že neberieme do úvahy mnohé faktory, ktoré výrazne ovplyvňujú kvalitu divadelnej produkcie. Okrem toho sa vzájomne nerespektujeme a nemáme úctu a pokoru k výsledkom snaženia v iných divadlách. Ak divadlo žije a má opodstatnenie pre región a divákov z toho regiónu, rovnako aj pre interných zamestnancov divadla, také divadlo má zmysel. Je škoda, že my, divadelníci, sa mnohokrát v rámci našej komunikácie znevažujeme, že jeden druhého ohovárame, že si navzájom neprajeme, že nie sme ochotní kooperovať, vymieňať si názory či tvorivé postupy.

Z tohto hľadiska paradoxne aj divadelné prostredie trpí nedostatkom kultúry?

Áno. Je to tak. Podľa môjho názoru sa to celé rozsypalo po revolúcii, keď sme dostali dar slobody a zrazu v slobodnom, demokratickom prostredí nevieme komunikovať. Nevieme si vážiť jeden druhého, nevieme sebareflexívne zaujať konštruktívne stanoviská. Buď sa preceňujeme alebo podceňujeme, alebo sa navzájom urážame, alebo sme nedotkliví a veľké problémy nám robí schopnosť viesť kultúrny dialóg. Veľmi múdru vec povedal svojho času pán profesor Bór, keď prehlásil, že podľa neho by Slovensko po revolúcii potrebovalo na tridsať až štyridsať rokov osvieteného monarchu, ktorý by naučil ľudí žiť slobodne

a predovšetkým rozumne narábať s novonadobudnutou slobodou.

Pred revolúciou nebola možná sloboda umeleckého prejavu v plnom rozsahu. Po páde totalitného režimu boli umelci oslobodení od všetkých šablón a politických usmernení. Dnes majú slobodu, ktorá im dáva krídla. Myslíte si, že súčasné divadlo má možnosti na taký rozlet, aby si mohlo v tom slobodnom priestore lietať tak, ako sa mu zachce? Alebo existujú nejaké nožničky, ktoré mu tie krídla pristrhávajú?

V každom prípade sú to ekonomické nožničky, ktoré tie krídla pristrhávajú a žiaľ, sú tu aj nožničky, ktoré veľmi úzko súvisia s profesionálnou výbavou umeleckých tvorcov, počnúc hercami, cez dramaturgov, režisérov, výtvarníkov a všetkých ostatných tvorivých zložiek (svetelný dizajn, zvuková réžia a podobne).

Takže sloboda je veľmi relatívny pojem...

Presne k tomu som smeroval. Umelecká sloboda je vtedy pozitívna a dobrá, ak sa jednotliví umeleckí tvorcovia dokážu zhodnúť, poprípade ak si dokážu vymeniť názory tak, že sa vzájomne inšpirujú. Je tragédiou, ak sa nemajú čím inšpirovať, ak nemajú tvorivý potenciál a základné remeselné zručnosti, a navyše, ak v priestore, v ktorom tvoria, nie je dostatok finančných prostriedkov.

Nitrianske Divadlo Andreja Bagara pripravilo pre sezónu 2010/2011 nové inscenácie, ktorých spoločným menovateľom je „Téma sociálneho rozkolísania“.

Podľa toho, čo som si prečítal v jednotlivých predlohách, by som názov tejto sezóny doplnil ešte o podtitul: „Osobná a spoločenská sebareflexia“. Či už je to hlavný hrdina v inscenácii Dušana Mitana Koniec hry, alebo sú to hrdinovia v Kuchyni Arnolda Weskera, alebo v Sklenenom zverinci Tennesseeho Williamsa, všetci majú problém vyrovnáť sa sami so sebou a so svojim vlastným svedomím, pričom narážajú na problémy spoločnosti, úzko súvisiacimi s prežívaním jednotlivca, ktoré je odrazom spoločenských udalostí. Jednotlivec zároveň svojimi deformáciami spätne formuje spoločenské vedomie. Vzhľadom k téme možno povedať, že táto sezóna je sezónou vážnou – čo dokazujú spomenuté tituly. Posledný titul, Dvojitá rezervácia autorov Raya Cooneyho a Johna Chapmana, takisto rozoberá vážnu tému, ale s nadhľadom a s humorom.

Spomedzi štyroch nových titulov tejto

sezóny sú teda tri náročnejšie a jeden je – možno povedať – na ich vyváženie ľahší, humornejší. Keby sme sa pozreli do súčasného repertoáru nitrianskeho divadla a hľadali by sme tam ďalšie tituly, ktoré hovoria o vážnych témach s humorom, čo by sme našli?

Divácky najžiadanejšími inscenáciami z nášho repertoáru sú inscenácia Testosterón a muzikál Adam Šangala. Testosterón rieši veľmi vážnu tému vzájomného pochopenia v partnerskom vzťahu, ktorú však rozoberá z takého nadhľadu, že diváci sa smejú mimoriadne spontánne a uvoľnene. Keď sa človek zamyslí, uvedomí si, že ponad niektoré konflikty a problémy sa skutočne dá prejsť aj s ľahkosťou, bez vážnejšej ujmy a poškodenia vzťahu, i jednotlivcov v tom vzťahu. Aj Adam Šangala má v sebe istú ľahkosť a nadhľad, napriek tomu, že hlavný hrdina prechádza históriou takým spôsobom, že sa na prvý pohľad zdá, ako by on sám bol tvorcom príbehu. V skutočnosti práve história formuje Adama do podôb, ktoré sú pre diváka zaujímavé aj v tom zmysle, že si uvedomí, že aj obyčajný človek môže pohnúť históriou. Väčšinou sme totiž svedkami, ako sa prostý človek stáva manipulovateľnou a ovládanou bábkou.

Divadlo Andreja Bagara v Nitre má teda vo svojom repertoári tituly, medzi ktorými si dokáže vybrať nielen náročný divák, ale aj taký, ktorý očakáva uvoľnenie cez oslobodzujúci smiech.

Áno. Keďže divadlo je o ľuďoch a pre ľudí, želim sebe a nitrianskemu divadlu, aby disponovalo ešte veľmi dlho takými šikovnými ľuďmi, ktorí sú tu v súčasnosti v prevahe a aby malo stále takého dobrého diváka, ako má dnes.

Mgr. Art. Ján Greško sa narodil 21. novembra 1952 vo Zvolene. Po skončení Strednej všeobecno-vzdelávacej školy v Nitre v roku 1971 študoval na VŠMU v Bratislave, štúdium dokončil v roku 1976 a odvtedy bol zamestnaný v Divadle Andreja Bagara v Nitre ako herec. Od 6. 9. 1994 do 20. 2. 1996 vykonával v DAB funkciu šéfa umeleckého súboru a od 17. 12. 2001 pracuje vo funkcii riaditeľa DAB.

Od roku 1998 je poslancom Mestského zastupiteľstva v Nitre.

•••••

Autorka je asistentkou riaditeľa DAB Nitra

Foto archív DAB Nitra

Cesta od slovenčiny k češtine (a späť?)

Anna Holečková

„Ja som Čech.“ Presne týmito slovami sa kedysi môj brat hlásil k svojmu češtvu. Bol vtedy ešte maličký, slovenčina bol jediný jazyk, ktorým rozprával a aj naša rodina ešte žila na Slovensku. O svojej identite však už mal jasno. Narodil sa v Čechách a češtinu slýchaval od českého otca. Keď sme sa potom presťahovali do Čiech, naučil sa rozprávať po česky veľmi rýchlo. Dnes už je brat dospelý, žije v Prahe a hovorí: „Já jsem Čech.“ Slovenčinu, ktorá bola kedysi jeho jediným komunikačným jazykom, používa už len zriedkavo. Podobné prípady, aj keď česká identita v nich nemusela byť až tak silno deklarovaná, je slýchať pomerne často.

Čeština a slovenčina sú blízko príbuzné jazyky, umožňujúce svojou vzájomnou zrozumiteľnosťou používať slovenčinu v českom prostredí a naopak češtinu na Slovensku. Napriek tomu väčšina Slovákov, ktorí sa z akéhokoľvek dôvodu rozhodli žiť v Česku, postupom času prechádza k českému jazyku a neraz aj k českej identite. Prečo je tomu tak? Ved' možnosti zotrvať pri slovenčine nahráva mnoho prvkov. Slovenčina je právne zabezpečená ako menšinový jazyk, je ju teda možné používať na českých vysokých školách alebo na úradoch. Väčšinu Slovákov a Čechov môžeme označiť za perцепčných bilingvistov, teda za ľudí rozumejúcich druhému jazyku, aj keď ho aktívne neovládajú. Dvojazykovej komunikácii, teda rozhovoru, pri ktorom sa používa čeština aj slovenčina, by mala byť otvorená brána. Avšak existuje aj množstvo výrazov, spôsobujúcich možné problémy v konverzácii a dokonca môžu viesť až k nedorozumeniu. Sú tu jednak „falošní priatelia“, slová, ktoré sa v oboch jazykoch vyskytujú v rovnakej podobe, no majú pritom rozličné významy. Pre predavača nie je nijak pozitívne, ak mu z obchodu odíde nahneváný zákazník, lebo slovo „chudý“ si vyložil ako chudobný. Podobne aj existencia diferencných výrazov, ktorým český komunikačný partner nemusí rozumieť, vedie mnohých Slovákov k tomu, aby si čo najskôr osvojili aspoň minimálne komunikačné schopnosti aj v češtine. Podstatným vplyvom, formujúcim jazykový výber jednotlivca, je jeho začlenenie sa do spoločnosti. Do značnej miery sa dá povedať, že čím viac sa slovenský jednotlivec integruje do českej spoločnosti, tým viac sa jej aj jazykovo prispôbuje. Jazykové prostredie jednotlivca je jedným z najprirodzenejších, no zároveň aj najsilnejších asimilačných prvkov. Pracovné prostredie, či škola vytvárajú silný jazykový tlak na jednotlivca a to aj napriek tomu,

že požiadavka rozprávať po česky nebola priamo artikulovaná. Zároveň sa tu odráža aj vôľa jednotlivca začleniť sa do spoločnosti, nevytrčať. Prechod k češtine preto pre mnohých môže predstavovať prirodzenú a logickú cestu. Snaha zaradiť sa je jednoznačným asimilačným prvkom. České prostredie stále pre mnohých predstavuje ekonomicky a aj kultúrne vyspelejšiu krajinu. Mnohí podobné atribúty pripisujú aj českému jazyku a to ich silne motivuje k tomu, aby tento jazyk aspoň čiastočne zvládli. Okrem toho zotrvávanie pri slovenskom jazyku je často chápané ako prvok neústretnosti. Neraz som počula vyhlásenia ako: „Je tu už dva roky, ale česky ani nepozdravím“ alebo „Múbec se nesnaží mluvit po našem.“ „Neochota“ rozprávať po česky môže viesť až k vylúčeniu z českého spoločenstva. Väčšina v Česku žijúcich Slovákov sa preto o češtinu aspoň pokúša. Pritom naučiť sa správne po česky nemusí byť pre Slováka až tak jednoduché. Vzájomná blízkosť jazykov, umožňujúca navzájom si rozumieť, môže pri snahe naučiť sa jazyk spôsobovať nemalé problémy. Jazyky sa jednoducho miešajú, nefunkčne sa striedajú alebo sa vytvárajú slová, ktoré tak povediac zostali pol ceste, ťažko ich zaradiť či už k češtine alebo k slovenčine. Výsledný jazykový produkt tak neraz vzbudzuje posmech alebo aj pohoršenie. Často sa môžeme stretnúť s označením „pseudočeština“ či „českoslovenčina“, nesúce si so sebou aj negatívne konotácie. Zároveň si aj treba uvedomiť, že väčšina Slovákov, prichádzajúcich v dospelom veku do Česka, sa Česky neučí inštitucionálne, v školách či na kurzoch, ale češtinu vstrebávajú len pohybom v českom prostredí. Treba však aj dodať, že absolútna väčšina Slovákov o podobné kurzy neprejavuje záujem. Okrem toho Slováka, ktorý sa snaží naučiť po česky nemá rovnakú pozíciu ako ostatní cudzinci. Slováka jednoducho nie je až tak

úplne cudzinec, a preto sa mu jazykové prehršky neodpúšťajú tak ochotne ako povedzme Angličanovi alebo Nemcovi.

Takéto pôsobenie na jazyk je pritom obojstranné, zasahuje nie len cieľovú češtinu, ale aj východiskovú slovenčinu. Život v Česku má jednoducho dopad aj na slovenčinu českých Slovákov. Pri príchode na Slovensko preto môžu slýchať narážky na český prízvuk alebo na to, že si do batoha pribalili príliš mnoho bohemizmov. Nie je preto výnimočným javom, že jednotlivec na jeden z jazykov rezignuje, častejšie na slovenčinu. Neraz chýba motivácia slovenčinu si udržať. Často uvažujeme v intenciách: Pre pôvodné slovenské prostredie sme už aj tak cudzinci a porozumieme si, aj keď komunikácia bude prebiehať dvojazyčne. Stáva sa preto, že schopnosť aktívne používať slovenčinu sa u druhej generácie menšinových Slovákov vytráca.

Jazykové procesy, prebiehajúce u Slovákov v Českom prostredí, treba chápať ako veľmi dynamické. Smerovanie týchto pohybov pritom nie je vždy len od slovenčiny k češtine. To znamená, že ak sa z istého spoločenstva slovenčina v istom momente vytratí, nemusí to vždy predstavovať nenávratnú stratu. Ak sa opäť pozriem na moju rodinu, vidím, že napriek tomu, že v istom čase bola slovenčina obmedzená na minimum, dnes sa jej darí celkom dobre. Cestu k slovenčine a k Slovensku samému si jednotlivci jej členovia našli rôzne. Niektorí v podobe slovenskej priateľky, iní v podobe slovenskej školy. Ja sama som sa na Slovensko nedávno vrátila. Či tu aj zostanem? Neviem, Česko mi teraz chýba tak, ako mi pred časom chýbalo Slovensko. Rozhodne ale viem, že slovenčina sa z môjho života, ani z života mojej rodiny, len tak nevytratí.

Autorka je študentkou na FF UK v Bratislave

Stahovaví vtáci

■ Peter Šoltés

Pred vypuknutím prvej svetovej vojny žil každý štvrtý Slovak za morom. Vo veľkej Amerike bolo 600 tisíc vysťahovalcov z horného Uhorska len malým kúskom na veľkom a pestrom koláči. V mnohých oblastiach na chudobnom severovýchode Slovenska však ostali mnohé rodiny bez svojej hlavy a mladé ženy si len veľmi ťažko nachádzali ženícha.

Obrovský populačný nárast, ktorý v 19. storočí v Európe spôsobila demografická revolúcia, nedokázala väčšina krajín absorbovať. V habsburskej monarchii dlhý čas vstrebávala populačné prebytky prudko sa rozvíjajúca Viedeň a Budapešť. V roku 1900 žilo vo Viedni 310 000 osôb pôvodom z Čiech, 210 000 z Moravy a okolo 100 000 z územia Slovenska. V prípade Írov, Švédov, Nemcov či Talianov bolo veľmi ťažké nájsť uplatnenie v rámci materského štátu. Rozhodujúcu úlohu pri uvoľňovaní starého kontinentu od preľudnenia mala migrácia do zámoria. Koncentrovala sa do niekoľkých vín, pričom v každej boli výraznejšie zastúpení príslušníci niektorých európskych národov. Do polovice 19. storočia prevažovali medzi vysťahovalcami ľudia prichádzajúci zo severozápadnej Európy, k nim sa postupne pridávali Nemci. Od 80. rokov rastie počet talianskych prisťahovalcov a na počiatku 20. storočia prevládali migranti z juhovýchodnej Európy. Na mnohé národy Európy (Švédov, Írov a Slovákov) mala emigrácia dlhodobu nepriaznivú sociálno-demografickú dôsledky.

Svoje domovy opúšťali najčastejšie mladí, ekonomicky a reprodukčne najperspektívnejší jedinci. Podmienky pre prijatie obrovského množstva prisťahovalcov v USA vytvorila intenzívna industrializácia, ktorá sa začala po skončení občianskej vojny. Kým v rokoch 1821 – 1880 sa do USA prisťahovalo 8,5 milióna osôb, za necelých tridsať rokov, od roku 1881 do 1909 to bolo až 15,5 milióna. S týmto veľkým prisťahovaleckým prúdom prichádzajú do USA aj Slováci.

Už pred masovým vysťahovalctvom do zámoria patrili Slováci medzi národy, ktoré sa vyznačovali najväčším podielom migrantov na celkovom počte obyvateľstva. Slováci po celé 18. storočie až do polovice 19. storočia mierili na Dolnú zem, neskôr najväčší

prúd smeroval do hlavných miest oboch častí ríše. Budapešť a Viedeň boli na začiatku 20. storočia najväčšími mestskými aglomeráciami slovenského obyvateľstva, ak nerátame zámorie. V roku 1880 žilo mimo územia Slovenska v Uhorsku 266 tisíc Slovákov. Hlavným motívom veľkej priestorovej mobility Slovákov bol nedostatok pracovných príležitostí a ťažké životné podmienky. Nastupujúca mechanizácia poľnohospodárstva viedla k uvoľneniu značného počtu pracovných síl na vidieku, ktoré slabo rozvinutý priemysel nedokázal absorbovať.

Vysťahovalctvo z Európy do zámoria uľahčil rozvoj dopravy, najmä výstavba železničných tratí a zavedenie parníkov do námornej dopravy. Vďaka parolodiám sa dĺžka plavby skrátila z dvoch až troch mesiacov na zhruba mesiac, pri modernejších lodiach i menej a výrazne zlacnela i cena lístka.

Vysťahovalctvo neprebiehala vždy s rovnakou intenzitou. V tomto procese môžeme rozlíšiť štyri etapy: roky 1844 – 1854, 1863 – 1873, 1881 – 1888 a obdobie 1903 – 1913. Veľkú vlnu vysťahovalctva zo strednej, južnej a východnej Európy prerušila I. svetová vojna, štatúty na obmedzenie medzinárodnej migrácie a prisťahovalecké zákony USA prijaté po roku 1920.

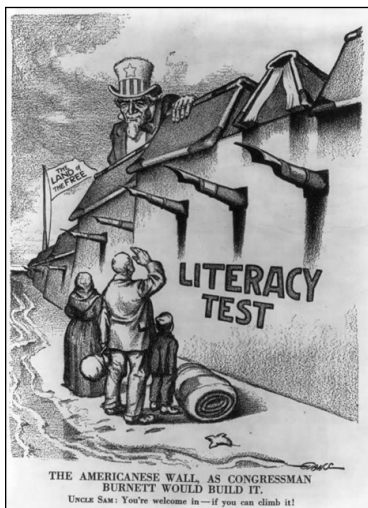
Začiatky vysťahovalctva z Uhorska do zámoria, ak odhliadneme od emigrácie menších skupín po porážke revolúcie v rokoch 1848 – 1849, siahajú do sedemdesiatych rokov 19. storočia. Ako prví odchádzali obyvatelia stolíc susediacich s Haličou, kam prichádzali agenti veľkých banických a železiarskych podnikov s cieľom naverbovať lacnú pracovnú silu. Agenti mali za úlohu oboznámiť ľudí s pracovnými ponukami v USA a získať robotníkov pre oceľiarne, bane a iné fabriky. Záujemcov o prácu v Amerike za dohodnutú cenu previedli cez hranice do prístavov Brémy, Hamburg, Rostok, Terst, Fiume, Neapol a Le Havre.

Po prepuknutí prvej modernej hospodárskej krízy z nadvýroby v roku 1873 je možné sledovať mierny nárast počtu vysťahovalcov. Do konca sedemdesiatych rokov nebolo vysťahovalctvo z územia Slovenska masovým javom. V tejto fáze odchádzali najmä poľnohospodárski robotníci, drobní remeselníci, na Spiši sa k nim pridávali i baníci, na ktorých po kríze v roku 1873 doľahla veľká bieda.

Až v osemdesiatych rokoch 19. storočia najsôr v Šarišskej a Zemplínskej župe naberalo vysťahovalctvo masové rozmery, odkiaľ sa rozšírilo do okolitých oblastí. Následkom neúrody a nedostatku práce tu v roku 1879 prepukol hlad a bieda dosiahla také rozmery, že poslanecká snemovňa 30. januára 1880 schválila návrh zákona o finančnej pôžičke, ktorá sa mala poskytovať obciam na zaobstaranie osiva. V mnohých obciach bola totiž kritická situácia a roľníci nemali ani čo zasiať.

V poradí druhá a čo do rozsahu najväčšia vysťahovalecká vlna sa zo Slovenska prevládala na prelome 19. a 20. storočia. V rokoch 1880 – 1914 odišlo do USA asi pol milióna ľudí pôvodom zo Slovenska – Slovákov, Rusínov, menej Maďarov a karpatských Nemcov. Podľa posledného rakúsko-uhorského sčítania obyvateľstva z roku 1910 sa v 15 župách na území dnešného Slovenska 505 tisíc osôb nachádzalo mimo svojho rodiska, z nich veľká väčšina v zámorí. Len jeden národ utrpel vysťahovalctvom väčšie straty na obyvateľstve ako Slováci. Íri. Dobová slovenská tlač, ktorá podobne ako provládne noviny videla v migrácii cestu, ako pozdvihnúť materiálne, politicky a národne slovenský ľud, už začiatkom 90. rokov upozorňovala na negatívne dôsledky vysťahovalctva. Poukazovala na pustnutie dedín, na morálny rozvrat rodín a ďalšie negatívne dôsledky vysťahovalctva.

Z celkového počtu vysťahovalcov až 60

Na fotografii sú slovenskí vysťahovalci. Reakcie na tzv. Quota Act (kvótový zákon), prostredníctvom dobových karikatúr

percent pochádzalo zo štyroch žúp Spiš, Šariš, Zemplín a Abov a vyše 80 percent bolo pôvodne zamestnaných v poľnohospodárstve ako poľnohospodárski robotníci, malí roľníci a sluhovia. Prevažná časť z nich odchádzala s vidinou rýchleho zárobku, návratu domov a príkúpenia niekoľkých hektárov k svojmu gruntu. Ako sa však ukázalo, len zhruba každý štvrtý emigrant odolal lákaniu amerického sna a naozaj sa na otcovu roľu vrátil.

V západoslovenských župách nenadobudlo vysťahovalectvo do USA nikdy masový charakter. Tradične odtiaľ odchádzali poľnohospodárski robotníci na Dolnú zem, do Rakúska i na Moravu. Do Spojených štátov odchádzali vo väčšom počte len ľudia z Trenčianskej župy. Išlo najmä o severnú časť župy, ktorá patrila medzi najchudobnejšie oblasti Slovenska a v roku 1879 tu

prepukol hladomor. Vláda musela riešiť situáciu poskytnutím finančnej pomoci a zriadila verejné kuchyne, v ktorých ponúkala lacnú stravu.

Podobne i Orava patrila medzi najchudobnejšie oblasti Slovenska so zaostalým poľnohospodárstvom a bez priemyslu. Doplnkový zdroj príjmov na Orave od 17. storočia predstavovalo pláteníctvo, ktoré ale v priebehu 19. storočia pre konkurenciu továrenskej textilnej výroby upadalo. Po vybudovaní železničnej trate Košice – Bohumín v roku 1871 navyše stratilo i možnosť zárobku, ktorý plynul z furmanky za odvoz dreva a z pltníctva. V roku 1892 dokonca vypukol na Orave posledný hladomor na našom území. Vysťahovalectvo postupne vo väčšej či menšej miere postihlo i ďalšie župy – Liptovskú, Zvolenskú, Nitriansku, Turčiansku a okrajovo sa dotklo

i ďalších území.

V rokoch 1899 – 1913 sa z 15 slovenských žúp vysťahovalo spolu 394 tisíc osôb a v rovnakom období sa domov vrátilo 116 tisíc. Vysťahovalecká vlna zo Slovenska vrcholila v roku 1905, kedy odišlo takmer 50 tisíc osôb, no vrátilo sa len 5 600. V ďalších rokoch 1907 – 1908 postihla americkú ekonomiku kríza a počet navrátilcov sa zvýšil na 15 resp. 17 tisíc. V roku 1908 odišlo do USA za zárobkom len 13 osôb. Celkové odhady počtu Slovákov žijúcich pred vypuknutím I. svetovej vojny hovoria o počte 600 000 osôb. Približne jedna štvrtina národa teda žila v USA. Podľa údajov amerického prisťahovaleckého úradu dosiahol v rokoch 1871 – 1913 počet prisťahovalcov z Uhorska do USA 1,8 milióna osôb, z toho najväčší počet, zhruba 1,4 milióna v rokoch 1900 – 1913, keď migrácia kulminovala. Podľa štatistik amerických úradov asi štvrtina prisťahovalcov z Uhorska bola pri pristávaní na Ellis Island zaregistrovaná už druhý alebo tretí raz. Imigrační úradníci ich preto nazývali ironicky „the birds of passage“ – sťahovací vtáci.

Prvá svetová vojna zastavila pohyb ľudí na oboch stranách Atlantiku. Po jej skončení už zámorské vysťahovalectvo z Európy nikdy nedosiahlo úroveň z prelomu storočí. Podpísali sa pod to zmeny, ktoré nastali v hospodárskom živote v USA, modernizácia výroby, zvyšovanie produktivity práce a export kapitálu. Dopyt po pracovných silách sa znížil v dôsledku zavádzania intenzívnych metód výroby, čo viedlo k prijatiu zákonov obmedzujúcich prisťahovalectvo. Americký kongres prijal v roku 1921 tzv. kvótový zákon (Quota Act) a o štyri roky neskôr tzv. imigračný zákon. Kvótový zákon stanovoval pre každú krajinu kvótu imigrantov do USA. V prípade Československa to bolo 14 357 osôb ročne. Americké úrady taktiež medzi prisťahovalcami preferovali určité profesie a ľudí so vzdelaním. Po krachu na newyorskej burze a následnej svetovej hospodárskej kríze sa prístavy do USA prakticky zatvorili a do popredia sa dostávajú nové cieľové štáty – Kanada, Argentína, Brazília a niektoré ďalšie latinskoamerické krajiny.

Autor je historik

Foto archív

Ďakujem, dobre aneb Vytrženo z kontextu

■ Lenka Stavreva

Film Mátyáse Priklera Ďakujem, dobre působí jako dokument. Ve skutečnosti jde ovšem o hraný film, který dokumentární formou popisuje, co by se mohlo stát, a co se v mnohých případech stává, když se čerstvě ovdovělý děda stane pro své nejbližší přítěží.

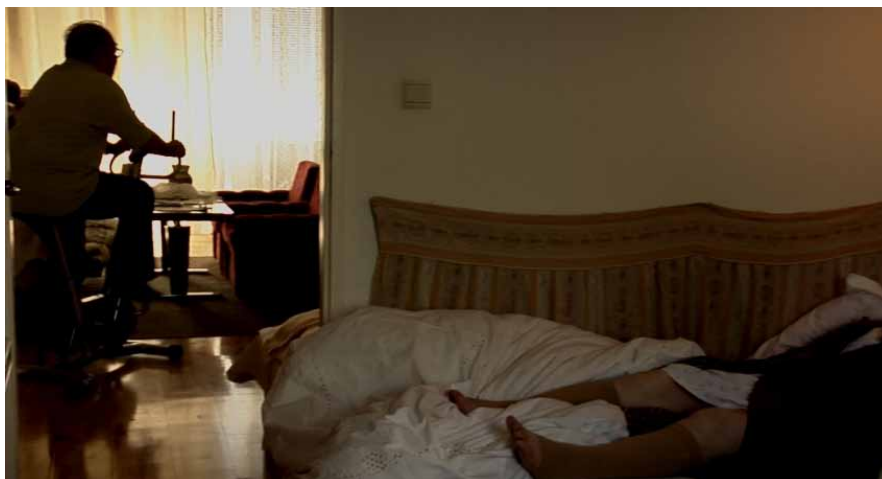

Jsou spolu desítky let a znají se lépe než své boty. On je ještě natolik velký štramák, že si i přes svůj pokročilý věk přivydělává jako hlídač parkoviště. To ovšem nic nemění na faktu, že se dokáže se svou manželkou pohádat o pitomých pár euro. Koneckonců, podobné hádky jsou přece jen i zpestřením jinak stereotypního života. A po nich? Po nich následují chvíle udobřování, kdy ona například vezme do rukou jeho nohu a promasíruje mu chodidlo francovkou. Pak se každý odebere na svou postel a ve skrytu duše doufají, že se dočkají rána. Jednoho dne se ona už ale neprobudí a on zůstává sám, svým dospělým dětem na obtíž...

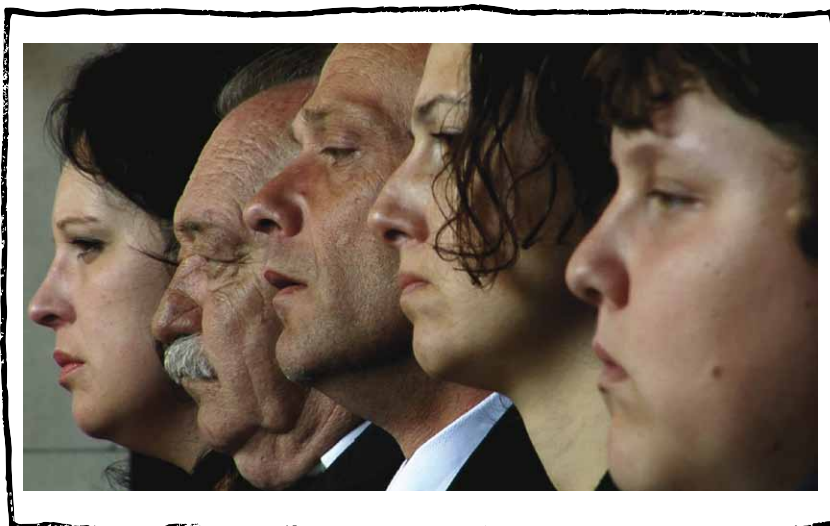

Režisér a spoluscenárista Mátyás Prikler (1982) své dílko zasadil do pro něj blízkého prostředí příslušníků maďarské menšiny žijící na Slovensku. Slovenština se v něm proto prolíná s maďarštinou a i mezi herci převažují Maďaři (zvláště přesvědčivý je Attila Mokos v roli syna). Ono je ovšem jedno, v jaké jazykové kultuře tento snímek vznikl, protože problém stařečků, o které se nikdo, včetně jejich potomků, nemůže anebo nechce starat, je problémem přesahujícím v euroamerické společnosti hranice. Dokládá to mimo jiné fakt, že Priklerův absolventský snímek byl loni vybrán ze zhruba 1600 studentských snímků mezi třináctku těch, jež se promítaly na festivalu v Cannes.

Jenomže Prikler si neklade ambice svým filmem nabízet nějaká řešení. „Je to o tom, co se děje a jak to vidíme,“ říká. Na tento dokumentaristický přístup má bezesporu právo, ale on v případě hraného, konkrétně toho jeho filmu úplně nefunguje. U hraného filmu zkrátka člověk očekává pointu, u dokumentu sondu do tematiky, jež mu nabídne nový úhel pohledu. Ani jedno z toho Priklerův snímek nemá. Ukázat, že čerstvý vdovec to v dnešní společnosti nemá lehké, protože doby, kdy se děti staraly o své staré rodiče, jsou dávno pryč, je i na krátkometrážní film

Ďakujem, dobre Thanks, Fine

účinkujú/cast: Béla Váradý, Attila Mokos, Xénia Molnár, Anna Ferenczy, Zuzana Mawéry, Milan Vojtela, Ábel Csekes, Barbora Illitová, Juraj Johanides, Jana Majeská, Eva Pavlíková a iní/and others

supervízia/supervisor: Stano Párnický produkcia/executive producer: Katarína Krnáčková
 produkcia/VŠMU/producer-VŠMU: Andrea Biskupičová scéna a kostýmy/set and costumes: Erika Gadus zvuk/sound: Dušan Kozák
 strih/editors: Maroš Šlapeta, Zuzana Csépló kamera/director of photography: Milan Balog
 námet a scenár/story and screenplay: Marek Leščák, Mátyás Prikler režia/directed by: Mátyás Prikler

Vyrobené v spolupráci s/produced in cooperation with MPhilms
www.af.vsmu.sk www.mphilms.sk distribúcia/international sales: MPhilms

© FTF VŠMU 2009
 e-mail: production@mphilms.sk

strašne málo. Valná väčšina z nás zná tuto „dějovú líniu“ z vlastnej skúsenosti a jej prevedenie na filmové plátno spôsobom, akým to udelal Prikler, odpovedá obsahovo natočeniu pristání letadla či kácení stromu.

Priech festivalové úspechy film Ďakujem, dobre zkrátka pôsobí ako vytržený z celku. Ale tady ovšem pozor! To není konstatování na konec recenze!!!

Priklerův snímek totiž vytržený z kontextu je. Prikler a spoluscenárista Marek Leščák měli původně v plánu natočit celovečerní film. Jenomže oba tehdy studovali na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě a jak Prikler (za sebou má 1 rok na Divadelní a filmové univerzitě v Budapešti) říká: „Na škole se člověk do celovečerního filmu nepouští“. Jako absolventský film proto zfilmovali tu část z chystaného filmu, kterou měli

nejlépe připravenou. A tak se zrodilo Ďakujem, dobre.

Prikler v současné době pracuje právě na původně zamýšleném celovečerním snímku, v němž Ďakujem, dobre představuje jen jednu ze čtyř vývojových linií. Podle posledních vyjádření Priklera zatím není jasné, zda půjde nakonec o povídkový film, anebo tzv. mozaikový, v němž paralelně běží čtyři příběhy, jež se občas prolínají. Zcela jasno není ani v tom, co a zda vůbec něco se do konečného filmu použije z již natočeného Ďakujem, dobre.

Bezpointový absolventský slib se tak rázem mění v zajímavý příslib do budoucna. Pokud si Prikler hodlá pohrát s psychologií postav a ukázat motivy, které je vedou k jejich jednání, pokud osud dědy „odsouzeného“ k doživotnímu pobytu v domově důchodců

zasadí do širších souvislostí a ukáže tak více než jen to, co se na první pohled vyjevuje, pak je velká šance, že se pod jeho rukama zrodí kvalitní počín. Prikler má totiž bezesporu výjimečný pozorovací talent a cit pro detail (vynikající scéna ze smuteční hostiny, na níž jsou více než vzpomínka na mrtvou důležitější řízky), což jsou jedny z hlavních předpokladů, jež by měl dobrý režisér mít. A Mátyás Prikler nemusí být jenom dobrým režisérem. Díky svému tanci na hraně mezi dokumentem a hraným filmem, při němž ovšem v Ďakujem, dobre pokulhává, má s nabytím filmářských zkušeností velký potenciál stát se tím, čeho je zoufale málo – režisérskou osobnost

.....

Autorka je publicistka

Foto: snímky z filmu Ďakujem, dobre

Gruzínsko – krajina túžiaca po Európe

■ Martin Guzi

Staršia generácia si pri slove Gruzínsko vybaví gruzínsky čaj a gruzínsky koňak. A relatívne úspešnú krajinu bývalého Sovietskeho zväzu. Neskôr narodení si už pamätajú skôr posledný vojnový konflikt Gruzínska s Ruskom o odštiepenec-ké regióny Abcházska a Osetska.

Túžba primknúť sa k modernej západnej Európe stojí v dnešnom Gruzínsku nad všetkým.

Kláštor v Sapare postavený najneskôr v 9. storočí zdobia fresky zo 14. storočia

Na jednej z hlavných ulíc v centre Tbilisi majú dokonca billboard so znakom NATO a textom, že vstup do Európskej únie a Severoatlantickej aliancie je najvyššia zahraničnopolitická priorita krajiny. Niet sa čo čudovať, že Gruzínsko hľadá západného spojenca. Zakaukazský región je totiž predovšetkým pavučinou mocenských nitiek, v ktorej si každý štát hľadá právo na existenciu. Azerbajdžan sa bratá s Tureckom proti Arménsku, Arménsko si našlo spojenca v Rusku, ktoré však nechce pustiť svoj vplyv v Gruzínsku. Gruzínsko aj preto musí svojho patróna hľadať mimo regiónu. Do tejto mozaiky vstupujú záujmy svetových mocností, ktoré sa usilujú o politickú nadvládu nad Kaukazom ako prirodzeným

geopolitickým ohniskom.

Dnes sa Gruzínsko otvára svetu a podporuje cestovný ruch. Ako jediná z okolitých krajín nevyžaduje vstupné víza. A naozaj má čo ponúknuť. Na území menšom ako Slovensko na západe nájdete more s vyčýreným letoviskom Batumi, na severe sa týčia mohutné končiare Kaukazu vrátane legendami opradeného Kazbeku, kde si vraj odpykával svoj trest Prometheus pribitý na skalu. Pomedzi to sa vinie bája Kolchida, domov úrodných pláni zlatého rúna a jedna z najlepších vinárskych oblastí na svete. Okrem toho môžete mať šťastie ako my, že vás pri návšteve kláštora v Sapare len tak osloví dáma a po anglicky desať minút konverzujú o tom, ako sa vám páči Gruzínsko.

Vzápätí pridete na to, že išlo o prvú dámu štátu, manželku prezidenta Michaila Sakašviliho Sandru. Označila nás za tvrdých chlapcov – ach, konečne... A zrejme aj naposledy.

Turisticky Gruzínsko ponúka okrem prírodných krás i množstvo kultúrnych zážitkov v podobe nezmerateľného historického dedičstva. O tisícročných chrámoch a kostoloch tu doslova zakopávate na každom kopci.

Spomínaný Saparský kláštor postavený najneskôr v deviatom storočí zdobia fresky zo 14. storočia. Hoci na Slovensku by sme podobnú pamiatku vyvážili zlatom, v Gruzínsku čelí tvrdej konkurencii desiatok podobných. Napríklad niekoľko kilometrov vzdialenému skalnému mestu vo Vardzii. Ide o unikátny rozsiahly jaskynný obytný komplex, ktorý dala v roku 1185 postaviť kráľovná Tamar. V nespočetných miestnostiach v skalách žilo okolo dvetisíc mníchov, ktorí bránili kresťanstvo pred nájazdmi moslimských dobyvateľov z východu. Mravenisku chodieb v skalnom masíve dominuje kostol s originálnymi freskami z 12. storočia. Ak do neho vstúpite, v hlavnej lodi sa vám zatají dych. Okolo voľakedy stáli hradby, ktoré strhlo zemetrasenie koncom 13. storočia. Hoci pevnosť v 16. storočí dobyvateľom podľahla, dodnes pripomína úžasnú silu ľudského ducha. Z Vardzie až po Achalciche, teda niekoľko desiatok kilometrov, sa v minulosti vinuli kráľovské vinohrady. Domácim je za nimi smutno, no hrozno sa im už dorábať nechce.

Hoci vidiek boduje z pohľadu prírody a pamiatok, pohľad na zdevastované a zaostalé obce mimo hlavných centier je tristný. Pohľad na rozpadnuté paneláky držiace pokope iba zázrakom, socialistická šed'

Gruzínsky vidiek v meste Achalciche

Legedami opradený Kazbek (5033 m. n. m.), v popredí kostol Cmindá Sameba (2170 m. n. m.)

zafúľaných ulíc a domov a zanedbaná infraštruktúra má sice svoje čaro, to však vyprchá veľmi, veľmi rýchlo.

Kulinárske zážitky sa sústreďujú na spleť nezapamätateľných názvov jedál. Po pár dňoch však už vieme, že chinkali sú mäsové pirohy, ktoré varia takmer všade, podobne ako chačapuri, horúce posúchy s rôznymi plnkami, zvyčajne sa jedia so syrom. Samozrejme, šašlik, pečené mäso na špajdli, či pečené kura na cesnaku, ktoré volajú škmeruli.

Tbilisi zosobňuje dnešné Gruzínsko. Centrum mesta lahodí oku turistov pamiatkami a službami. Na slávnom bulvári Rustaveli nájdete obchody najrenomovanejších svetových návrhárov, automobiliek aj sieť hotelov. Vzdialenejšie ulice však lemujú pokrútené domy, ktorým chýba ku spadnutiu málo, prevalené terasy, potulné psy a bezprizorné deti.

Odísť z Gruzínska bez návštevy Kazbeku je ako prísť na Slovensko a nevidieť Vysoké Tatry. Po asi dvoch hodinách cesty z Tbilisi

začnete prudko stúpať do kaukazského údolia, ktoré sa tiahne niekoľko desiatok kilometrov až po ruský Vladikavkaz.

Kazbegi je dedinka oproti bájnemu päťtisícmetrovému Kazbeku. Za sebou má chrbát štvrtisícových skalných štítov. Oproti obci, ktorá sa nachádza vo výške 1740 metrov nad morom, stojí kostol Cmindá Sameba (2170 m. n. m.). Postavili ho v 14. storočí, dnes ho rekonštruujú. Nad chrámom sa vo výške 5033 metrov týči Kazbek, symbol Gruzínska a obľúbené miesto turistov z celého sveta. Nikde inde ako v Kazbegi sme nestreli toľko cudzincov, od jednotlivcov po veľké organizované skupiny. Ak svieti slnko a vrchol nie je zahalený v hmle, pohľad z Kazbegi na Kazbek s kostolíkom v popredí patrí k najkrajším na svete. Hoci výstup na Kazbek je relatívne jednoduchý, úplne na vrch vyjdú iba turisti s výstrojom a sprievodcom, väčšinu túr končia bežní výletníci v sedle vo výške asi 3000 metrov nad morom, odkiaľ začína ľadovec. Cez

ľadovec sa dá prešliapať do chaty vo výške 3652 metrov. O tom, že Kazbek nie je pre každého, sa presvedčila aj Poľka, ktorú v deň, keď sme boli na kopci, zväžal dole vrtuľník. Podcenila vysokohorské prostredie a vrchol chcela zdolať bez aklimatizácie na vlastnú päsť. Chvalabohu, nešlo o nič vážne. V akejkoľvek dedinskej krčme vám v Gruzínsku nalejú koňak, o akom na Slovensku nechryujete. Od mora cez pahorkatiny až po veľhory, v ktoromkoľvek ročnom období máte v Gruzínsku čo robiť. Miestni vám fandia, ste z dobrej strany zemegule. A pre každého ste mladci, chlapi z niekdajšieho Československa, ktoré má v regióne stále cveng. Teraz možno ešte lepší ako kedysi. Lebo Slovensko už je v EÚ a NATO, o čom Gruzínsko zatiaľ iba sníva.

Autor je novinár
Foto autor

Legendami opradený Kazbek, v popredí Vardzia, mesto v skalách, rozsiahly jaskynný obytný komplex, ktorý dala v roku 1185 postaviť kráľovná Tamar

Socha patróna Gruzínska svätého Juraja v centre Tbilisi

Od básnika pre indigové i neindigové

■ Ján Chovanec

Spoločnosť má Erika Jakuba Grocha (1957) vo vedomí predovšetkým ako básnika, ktorým aj skutočne je, potom ako významného predstaviteľa slovenského disentu (spolu so zosnulým filozofom Marcelom Strýkom organizovali z Košíc jeho východoslovenskú časť, pričom udržiavali úzky kontakt s Pražským disentom), občas funguje ako vydavateľ kvalitnej literatúry a nemožno zabudnúť tiež na Grochovu rozhlasovú tvorbu. Zameraná je najmä na detské publikum. V posledných rokoch je tento, pravdepodobne najskvelejší žijúci slovenský básnik tiež rozprávkar.

Ak teda v súvislosti s tvorbou Erika Jakuba Grocha hovoríme o rozprávkach, treba dodať, že sú akýmsi logickým pokračovaním, vzhľadom ako k dielu, tak aj ku Grochovmu životu.

Už vo svojej prvej (samizdatovej) básnickej zbierke Súkromné hodiny smútku (1985, prepracované oficiálne vydanie v r. 2000) je jeho poézia intímna, zaoberá sa otázkou pravdy a láskou k jednej žene. Postupom času, ako pribúdajú ďalšie publikované zväzky básní – Baba Jaga: Žalospevy (1991), Bratsestra (1992), To (2000), L'acinéma (2001), Druhá naivita (2005), Em (2006), Infinity (2008), nabera táto poézia hlbavejší, meditatívnejší charakter, čo je v Grochovom prípade jednoznačne pozitívum. Veď slovenské básne typu:

Život

V skutočnosti žijeme len tri dni.

Prvý, keď ma bozkáš na ústa, všade.

Druhý je temná noc, tma vytryskne

v srdci, privinie sa k nemu.

Tretí deň stvorí dokonalá samota.

S prázdnyimi rukami a s prázdnyimi

slovami sa vezmeme, ponad prach ruží,
ponad hlinu vyčerpaných hrdličiek.

(z knihy: Em, OZ Slniečkovo, Prešov 2006)

Druhá naivita

Zložiť okuliare a už nevidieť písmená,
iba knihu, z ktorej rastie strom, a o chvíľu
ani strom nie, len vtáka, ktorý sedí na

strome,

a nakoniec ani toho nie, len jeho spev,
ktorý odvráti čistý, prostý zrak.

(z knihy: Druhá naivita. Zobrané a nové
básne a príbehy, Legenda – Edition Ryba,
Trnava 2005)

Spisovateľ a novinár Petr Placák uvádza Erika J. Grocha v Literárnej kaviarni Ľetězová

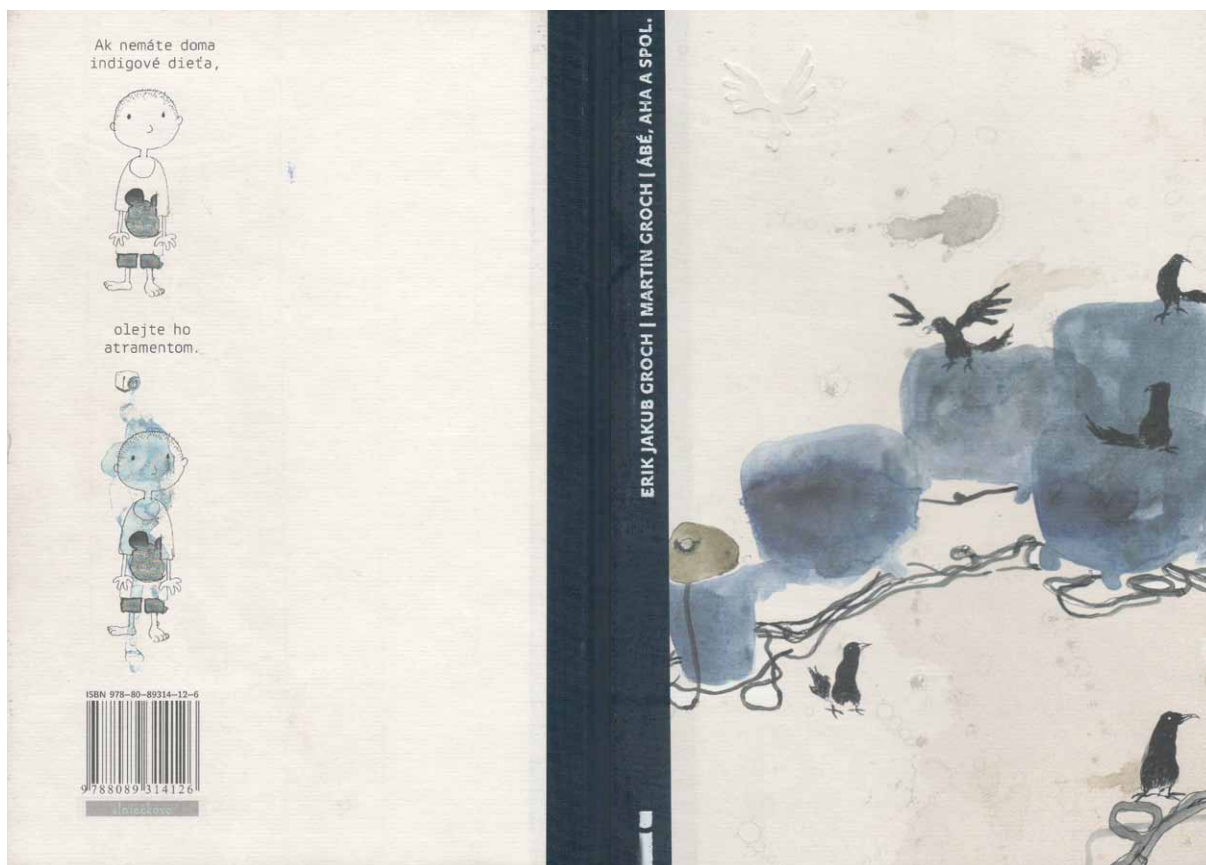
skutočne nerastú na každom (slovenskom) strome. Ak aj vôbec na nejakom rastú...

Medzitým v roku 2005 publikoval Groch prvú rozprávkovú knihu Tuláčik a Klára (Legenda – Edition Ryba) a následne o rok neskôr vydáva rozprávkovú Píšťalkár (OZ Slniečkovo). Ábé, Aha a spol. (2009, OZ Slniečkovo), zatiaľ posledná kniha rozprávkových príbehov, je svojim spôsobom výnimočná. Avšak tým je u E. J. Grocha vlastne každý počín.

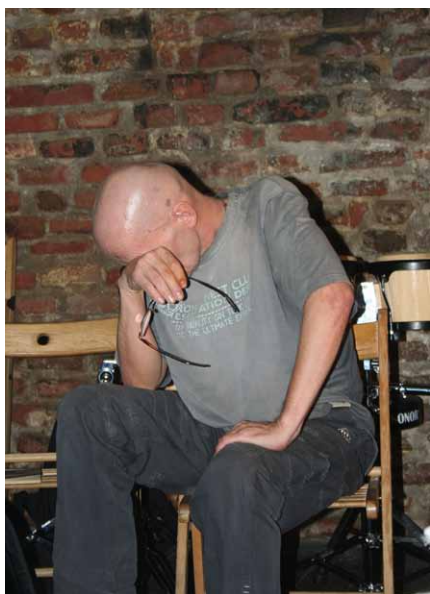
Ábé a Aha sú postavy sprevádzajúce

čitateľa vo všetkých prozaických príbehoch knižky. Tieto dve postavy samy osebe nie sú nijako zvlášť rozprávkové, sú to spolužiaci zo základnej školy. Obaja majú sedem rokov, Ábé sa zdá byť zo začiatku ten viac premýšľajúci než jeho kamarátka Aha, nosiaca vo vrecku švajčiarsky nožík. No v priebehu príbehov sa ich svety prepletú do jediného (rozprávkového) natolko, že táto prvotná charakteristika sa zdá byť zavádzajúca. Básnik a rozprávkar nás vezme do sveta fantázie dvoch senzitivných, vnímavých a dumajúcich detí, sme svedkami fantastických výletov za hranice reálna i nevidaných záverov detských vnútorných monológov či dialógov, aké môže iba um malého školáka vymyslieť.

Ak by som iba „na okraj“, vzhľadom na vyššie uvedenú výnimočnosť poznamenal, že sa jedná o spoločné dielo otca a syna Grocha, Erika a Martina, bolo by to málo. Do tretice sa totiž dostalo autorovi i čitateľovi tej radosti, že po inak skvelých ilustrátoroch Ľuboslavovi Pafovi (Tuláčik a Klára) a Jane Kiselovej-Sitekovej (Píšťalkár) knihu Ábé, Aha a spol. ilustroval Martin Groch, syn Erika J. Grocha. Sotva dvadsaťročný (a možno ani to nie) ilustrátor knihu nielenže vyplnil skutočne majstrovskými výjavmi a krátkymi namaľovanými príbehmi komixového charakteru, no jeho práca sa tu stala rovnako veľkým – kvalitatívne i kvantitatívne – a plnohodnotným príspevkom k celkovému dojmu z diela ako rozprávkové príbehy jeho otca. Je naozaj viac ako príjemné vidieť a vedieť, že sa už v takomto mladom veku nájdú talenty, vyspelosti kovaného ilustrátora či grafika. Iste takto Martin Groch dopomohol viac ako enormne k finálnemu výbornému počínu. Totiž už keď človek vezme

zväzok po prvý krát do rúk, má pocit, že sa dotýka čohosi nevšedného, jemného, avšak sebestačného.

Erik Jakub Groch, básnik

Ďalším dôvodom, prečo sa dá ÁbÉ, Aha a spol. označiť za výnimočnú detskú knihu, je – ak aj nie priamo aktuálnosť, kedy sa autor pohráva so súčasnými reáliami a technickými vymoženosťami posledných desaťročí – náročnosť, s ktorou k percipientovi (poslucháčovi) pristupuje. Nejde

iba o už spomínané „znaky našej doby“, to naopak môže pomôcť mladému človeku rýchlejšie sa stotožniť s príbehom. No okrem tohto, vlastne ústretového kroku, je štylistické a naratívne poňatie nie obvyklé – rozprávkové tak, ako ho máme zaužívané. Vety sú dlhé, zložitejšie, súvetia nie sú výnimkou. Tiež zakončenie jednotlivých príbehov rozhodne nepôsobí vyhranene, ako to u rozprávok bežne býva. Koniec príhod školákov ÁbÉ a Aha väčšinou zostáva otvorený, nejednoznačný. Takto autor kladie nepriamy akcent na koncentráciu čitateľa a následné zamýšľanie sa nad záverom historky po jej prečítaní.

Nemožno zabudnúť na slovenský preklad (Erik J. Groch) piesňového textu That feel amerického speváka Toma Waitsa, zakomponovaného do jednej z rozprávok. Napriek tomu, že Tom Waits rozhodne nie je spevákom detských piesní, text sedí v príbehu perfektne. Rovnako ako niektorí filmoví tvorcovia (naposledy režisér Terry Gilliam vo filme Imaginárium Dr. Parnassa alebo bratia režiséri Albert a Allen Hughes pre film Kniha prežitia), necháva sa autor voľne inšpirovať touto kultovou postavou a prostredníctvom rozprávkového príbehu potom znie čašť z ponúkaného, skutočne

širokého, charakterového zoznamu obrovskej hudobnej osobnosti menom Tom Waits. Postava menom Tom, spievajúca tento text, je ústrednou tvárou rozprávky nazvanej jednoducho – Tom.

Podtitulom knihy ÁbÉ, Aha a spol. je čosi ako poznámka – Rozprávky pre indigové deti. Podľa štúdií psychológov sú to deti budúcnosti. Osobnosti od narodenia vysoko inteligentné, húževnaté a rozhodné. Okrem toho však potrebujú aj zvláštnu starostlivosť a veľa pozornosti od dospelých, čo je druhá strana mince. Rovnako aj rozprávky v tejto knihe ÁbÉ, Aha a spol., sú inteligentné a vyžadujú si od nás väčšie množstvo koncentrácie. Majú svoje čaro, ktoré k rozprávkam patrí a vtip, a práve pre toto všetko si isto nájdú spôsob, ako sa dostať – ak aj nie hneď, tak isto časom – do čo najväčšieho množstva domácich knižníc. Tak, ako už roky Erik Jakub Groch dvíha úroveň pôvodnej slovenskej poézie, podarilo sa, myslím obom Grochovcom, naznačiť kvalitatívny smer, kam by sa prípadne pôvodná slovenská rozprávka mala uberať.

.....

Autor je publicista

Foto autor

Hry s históriou

■ Soňa Šebová

V nasledujúcom článku sa venujeme problematike prístupu k slovenskej histórii, konkrétnejšie k spracovávaniu dejín slovenského divadelníctva i k zobrazovaniu dejín prostredníctvom divadla. V posledných rokoch práve na divadelných doskách ožívajú kontroverzné osobnosti našej minulosti. Jedným z nich je predstavenie M. H. L. z dielne Slávky Daubnerovej, ktoré na základe dokumentárneho prístupu približuje príbeh našej prvej divadelnej režisérky Magdy Husákovvej – Lokvencovej.

Tento rok sa chystá slovenský Divadelný ústav osláviť 50 rokov svojej bohatej a neľahkej existencie. Hoci smútiac za docentom Jánom Jabornikom, ktorý tu pôsobil 42 rokov a položil základy divadelnej dokumentácie, pripravil Divadelný ústav rok plný sympózií, scénických čítaní spracovaných archívnych materiálov, konferencií a nových edičných titulov. V mnohom vďaka za svoju existenciu práve docentovi Jabornikovi. K polstoročnici existencie vyjdú napríklad tento rok dlhodobo pripravované, nepochybne aj naliehavo očakávané Dejiny slovenského divadla od stredoveku po súčasnosť i edične spriaznený titul Dejiny slovenskej drámy. Slogan „K nám sa zmesť každé divadlo“ sa snažia všetky oddelenia Divadelného ústavu naplniť s patričnou dôstojnosťou a hĺbkou. Ako tento slogan komentovala riaditeľka ústavu Vladislava Fekete: „Zrkadlí sa v ňom dlhoročné úsilie tejto inštitúcie celoplošne a korektne mapovať cesty slovenského divadla, zachytávať jeho éterické okamihy, hoci je dopredu jasné, že sú pominateľné a trvajú iba v okamihu svojho scénického predvedenia. Vďaka Divadelnému ústavu a jeho systematickej dokumentácii predlžujeme divadlu život a upozorňujeme na jeho kontinuitu.“

V poslednom období Slovenskom prehrmelo niekoľko verejných ukážok toho, akým spôsobom sa dajú pripomínať či spracovávať dejiny. O kauzách a tristnom smerovaní Maticie slovenskej písal už aj český týždenník Respekt. Snáď najabsurdnejšiu demonštráciu zmanipulovanej mytológie, prezentovanej ako historické fakty, predviedol minulý rok bývalý slovenský premiér, keď na nádvorí bratislavského hradu veľkolepým spôsobom odhalil jazdeckú sochu Svätopluka. Kontroverznosť tohto predsta-

venia (priamy prenos z odhaľovania sochy sprostredkovala v najlepšom vysielacom čase Slovenská televízia) mala niekoľko dohier a mohlo by sa zdať, že Slovensko znesie naozaj akúkoľvek podobu divadla. Diametrálne odlišný spôsob volia súčasní slovenskí divadelníci. Hoci samotné umelecké spracovanie zväzda pod tlakom umeleckého zámeru ku skresľovaniu historických faktov, divadelných tvorcov priťahuje práve dokumentárne spracovanie dejín a nezmanipulovaná skutočnosť. Už dávnejšie sa otvorila debata o problematike a podobách dokumentárneho divadla u nás, vychádzajúcej z niekoľkých predstavení v posledných rokoch. Zastavme sa pri dvoch. Prvým je pôvodne zamýšľaná divadelná trilógia Petržalské príbehy (režia Ján Šimko, premiéra 2008, uviedlo Štúdio 12). Vychádza z príbehov ľudí a časopriestorov bratislavskej Petržalky. Tá sa z polí a sadov premenila na jedno z najväčších sídlisk v strednej Európe. Do dokumentárneho spracovania tohto špecifického priestoru, ako veľkolepej demonštrácie socialistickeho staviteľstva, sa zapojili všetci zúčastnení tvorcovia cez režiséra, dramaturga, hercov i scénografov.

Od knihy k divadlu

Pedantné spracovanie histórie pretavené do pôsobivého umeleckého predstavenia vzišlo z platformy pre súčasné divadlo P. A. T., konkrétne z dielne Slávky Daubnerovej. Jej dokumentárne spracovanie životných osudov prvej slovenskej režisérky Magdy Husákovvej-Lokvencovej sa po jednotlivých fragmentoch transformovalo do inscenácie s jednoduchým názvom M. H. L. Hoci sa premiéra datuje ešte na rok 2009, toto

predstavenie bolo ocenené divadelnými Doskami v Nitre 2010 v kategórii Objav roka. Autorka scénického konceptu, režisérka a herečka v jednej osobe Slávka Daubnerová spolupracovala na spracovaní materiálov, ktoré slúžili ako podklad pre knihu Nadeždy Lindovskej a tvorivého kolektívu s titulom Magda Husáková-Lokvencová: Prvá dáma slovenskej divadelnej réžie (Divadelný ústav Bratislava a Vysoká škola múzických umení Bratislava, 2008). Pre samotnú divadelnú tvorkyňu bol tento prístup spracovania inscenácie príbuzný zo spomínaných Petržalských príbehov, kde pôsobila ako jedna z účinkujúcich.

Ambícia spracovať archívnu pozostalosť a venovať pozornosť tvorbe prvej profesionálnej režisérke na pôde slovenského divadla vznikla pred siedmimi rokmi na teatrologickom kolokviu s názvom Režisérka Magda Lokvencová. V znamení prvenstiev sa nesie nielen kniha, inscenácia, ale aj profesionálny život samotnej Magdy Husákovvej-Lokvencovej. Ako prvá profesionálna ženská režisérka stála pri prvých inscenáciách novovznikutej Novej scény v roku 1946, ako prvá uviedla na Slovensku Brechtovu Žobrácku operu (1947), prvenstvom bol aj jej nový neretušovaný spôsob inscenovania slovenských klasikov (najmä Chalupkovo Všetko naopak v roku 1963). Vďaka jej prvotnej iniciatíve vznikla zakladateľská múzejná zbierka archívov slovenského divadla. Hoci sa prvenstvá v monografii, nie však v inscenácii, stali často opakovaným motívom, nie sú tým, čo robí túto ženu výnimočnou a nie sú tým, kvôli čomu zasiahla jej režisérka osobnosť do dejín slovenského divadla. Je až prekvapivé, ako málo sa o Magde Husákovvej-Lokvencovej hovorilo a ako sa na ňu nespravodlivo zabudlo,

zrejme kvôli politicky blízkeho manipulovaniu dejín a vtedajšiemu politickému životu jej manžela Gustáva Husáka. Napríklad rozsiahlejšia teatrologická stať vyšla až dvanásť rokov po jej smrti. Je naozaj prekvapivé, že sa mohlo zabudnúť na tak významnú medzeru v dejinách slovenského divadla.

Slávka Daubnerová získavala materiál nepochybne vedeckým spôsobom. Samotný text predstavenia je kompozíciou inšpirovanou súkromnou korešpondenciou, bohužiaľ i dokumentmi Štátnej bezpečnosti, úradnými spismi, ale i rozhovormi s pamätníkmi, recenziami, režijnými knihami Magdy Husákovovej-Lokvencovej.

Prienik, akým sa spracovávajú archívne materiály do scénickej podoby, je precízny, hlboko premyslený, pomenúva jemné detaily a následne prerastá do krásnej divadelnej metafory. Život Magdy Husákovovej-Lokvencovej mal niekoľko rovín od seba vzdialených a zároveň životne neoddeliteľných,

predsa len tieto roviny žil jeden človek, jedna žena. Magda Husáková-Lokvencová ako študentka, doktorandka, manželka Gustáva Husáka (väčšiu časť ich manželského života strávil vo väzení, po nástupe na prezidentský post už boli rozvedení), režisérka i herečka, milenka i matka sa v scénickom podaní Ľuboša Kodoňa premietala na niekoľko hracích priestorov: multimedialná projekcia na tenkom plátne, kde sa odohrávajú politické roviny jej života. Z filmových a zvukových záznamov ožívajú aj reálie, v ktorých sa predstaviteľka hry ocitla. A práve jej samotnej i jej umeleckej tvorby sa dotýkali viac ako kohokoľvek iného: napríklad zvukový záznam zo sledovania jej osoby kontrastuje s oslavnými filmovými týždenníkmi a dobovými recenziami. Zmanipulovaná rétorika znie o to absurdnejšie v kontraste s hereckou akciou a prehovormi predstaviteľky. Druhým hracím priestorom je nainštalovaná kamera, prostredníctvom nej

sa prezentuje téma jej umeleckého divadelného života. Jej tvár sa premieta buď na spomínané projekčné plátno alebo na zadný priestor zatvorených dverí. Zatvorené dvere v sebe nepochybne nesú mnoho významný metaforický či konotačný potenciál a po tomto riešení siahol ne jeden režisér či scénograf. Keď sa prenesený obraz tváre na zatvorené dvere spája s rozprávaním o pripravovaných inscenáciách, nemôže nám nenapadnúť, kam by bola mohla tvoriť Magdy Husákovovej-Lokvencovej dospieť, ak by jej tvorbu nehatili dané životné okolnosti. Priestor dverí sa neskôr premieňa na výťah, v ktorom sa premietajú recenzie vtedajších rozporuplných kritik na jej divadelnú tvorbu. Dvere sa otvoria na záver života, prinášajú však už len nikam nevedúci stiesnený priestor, kde unavená Magda Husáková-Lokvencová symbolicky odovzdáva svoj život fyzicky znázornený spleťmi krkolomnými polohami.

Predstavenie M. H. L. je zaujímavé z mnohých aspektov a významovo sa v ňom prelínajú viaceré roviny. Samotná autorka vystupuje v mnohých úlohách, hoci dramaturgicky spolupracovala s Pavlom Grausom, nemožno jej uprieť prípravu bádateľskú, režijnú, choreografickú či hereckú, všetky zvláda precízne. Rovnako tak tieto úlohy svedčali aj samotnej Magde Husákovovej-Lokvencovej.

Záver

Je príjemné vedieť, že na Slovensku sa objavil aj takýto spôsob divadelnej tvorby, a či už je klasická alebo alternatívna, cítiť z nej hlavne snahu myslieť, chápať, premýšľať. Z fenoménu dokumentárneho divadla sa tak nestala len nová módna divadelná vlna, po ktorej sa dá len príťažlivo sklízať bez hlbšieho ponoru. Dokumentárnosť v sebe totiž nesie nepopierateľnú silu reálneho argumentu, ten sa však z retrospektívneho pohľadu dá ľahko nakloniť len na jednu stranu a jednoducho dôjde k manipulácii či zneužitiu. Obidva spomínané divadelné projekty sa však jednostrannému pohľadu vyhýbajú, čo svedčí nielen o kvalitnej divadelnej práci, ale hlavne o prístupe k dobovým prameňom z vedeckej pozície.

.....
Autorka je teatrologička a doktorandka na katedre divadelnej vedy FF UK

Foto archív

Slávka Daubnerová v predstavení M. H. L.

Erik Sikora – dva pohľady, dve postavy

■ Ján Chovanec

Jediný ihličnatý strom

Erik Sikora (1986) pochádza z Košíc, no už šiesty rok žije v Prahe. Rovnako dlho tu aj študuje Akadémiu výtvarných umení. Akadémii, ktorej predchádzala Škola úžitkového výtvarníctva v Košiciach, si nevie vynachváliť a považuje ju za to najlepšie, čo ho stretlo. V súvislosti s ňou hovorí o neustálych možnostiach otvárať si rôzne dvere, konkrétne dvere ateliéru Nových médií, Maľby, Konceptuálnej tvorby a niekoľko medziodborových zastavení.

Na moju otázku, ako by charakterizoval svoju tvorbu a umelecké zameranie, odpovedal celkom komplexne: „No, urobím vonkajší pohľad a vnútorný pohľad na to:

Vonkajší: Erik Sikora je formálne prevažne umelec pracujúci s videom, pričom vo svojich prácach využíva veľmi subjektívne komentáre, niekedy až pospevovanie, a aj často používa seba samého, teda nakrúca seba samého pri divných činnostiach.

Vnútorný: Vefa chodím a pritom sa mi veľa nitiek spája, je to aj vedecké rozmýšľanie, aj sociálne možno, aj lyrické, ale všetko do-

kopy je to ako keby spoznávanie sveta, keby som bol v situácii, že nemám návod na použitie, a tak skúšam všetky možnosti použitia. (Napríklad konkrétne nezjesť jedlo, lebo mi to nepríde na um, ale hrať sa s ním, a pozerať sa naň proti slnku, alebo si predstavovať, že keby to bolo Umelec-Jedlo, tak čo by bola jeho tvorba.)

Najťažšie mi je nezamotať sa do toho tak hlboko, aby som bol ešte sledovateľný ostatnými mozgami. No a tie skúšania sveta si väčšinou zaznamenávam kamerou, lebo potrebujem záznam aj toho, čo sa dialo, aj mojich komentárov vnútorných pochodov, aj nejakú hudbu, ktorá by to dokresľovala, alebo hocičo, mení sa to, čo mi treba použiť.“ Taktiež otázka, na čom momentálne pracuje, nebola zodpovedaná jednoducho: „Rozdelil som sa na dve postavy. Jedna je Cvičiteľ, ktorá má na starosti výcvik tej druhej bytosti. Tá druhá bytosť je Tvoridlo. Je to akože stroj, cvičený, aby bol čo NAJtvorivejší. Najviac, ako sa dá. Cvičiteľ mu vždy povie nejakú úlohu, napríklad: Využi kreatívne kú-

sok mrkvy, čo sa zvýšil od obeda, a skús to dostať čo najďalej od významu, že to je mrkva. Tvoridlo sa s tým začne hrať, napríklad si to pripevní na nohu ako ozdabu a vyjde s tým na prechádzku, a ďalej – hocičo ho napadne až do neúnosnej situácie. Tieto situácie si stanovujem, potom sa ich snažím čo najsilnejšie prežiť a potom čo najefektívnejšie nakrútiť, aby si to mohli prežiť ďalší ľudia.“ Erik Sikora sám či s ďalšími umelcami vystavoval v rôznych galériách v Prahe, v Mníchove, vo Viedni, v Ostrave, Trnave, Nitre alebo v Kodani. Jeho videoart (je možné ho vidieť aj na stránkach www.eriksikora.com) k nemu prišiel akousi „pri-pájajúcou či zlučovacou metódou“, ako sám hovorí: „cez kreslenie, maľovanie, a písanie si nápadov, zvnútra, plus túžba zachytiť to ako keby iným okom zvonku, takže kamera, plus hranie hudby, ktoré išlo celý čas vedľa mňa len tak nezištne, plus túžba pracovať s jazykom a hovoreným slovom, a to všetko sa dá natrepať najlepšie do videa alebo krátkych filmov, keď to nazvem iným slovom.“

Nakoniec je tu ešte – nezávisle od predchádzajúcej tvorby – nakrúcanie reportáží, práca, ktorú pripravuje pre Artyčok.tv ako nezávislú platformu (tiež možno nájsť na internetových stránkach). Artyčok.tv sleduje výnimočných autorov, výstavy a videoart, čo je pre Erika Sikoru zdrojom rôznych obohatení, vrátane toho umeleckého, keď je pre neho nutnosťou vidieť mnohé zo súčasnej kultúry.

Autor je publicista

Foto Erik Sikora

Panáček malé tvoridlo

Misspetrin

Bezdomovcom

Tvoridlo hádže panáčka

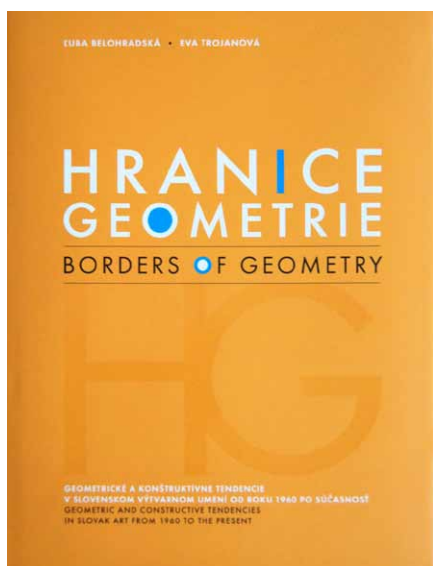

Ľudská navigácia

Knižné novinky vo fonde Slovenského inštitútu

■ Ingrid Hohošová

Belohradská Ľuba; Trojanová Eva:
Hranice geometrie. Bratislava: PETUM, s.r.o., 2009. 429 s.

Podľa názvu by sa mohlo zdať, že ide o nejakú geometrickú či matematickú príručku, ktorá vonkoncom nemôže byť zaujímavá. Ale obsiahla publikácia (429 strán), o ktorej je reč, sa zaoberá výkladom a prehľadom geometrických a konštruktívnych tendencií vo výtvarnom umení na Slovensku od roku 1960 po súčasnosť. Vysvetľuje čitateľom, čo to je geometrizmus a konštruktivizmus vo výtvarnom umení, ako sa na Slovensku vyvíjal a kto ho reprezentuje.

Ako uvádzajú autorky v úvode knihy, nové prúdy v estetickom myslení sa u nás ujímali v povojnovom období veľmi nenápadne a okrem krátkeho obdobia 2. polovice 60. rokov sa rozvíjali a existovali ako neverejné alternatívne umelecké formy. Patria k nim aj geometrické a konštruktívne tendencie. Dôvodom pravdepodobne bude to, že geometrická abstrakcia svojim odmietaním zob-

razovať reálny okolitý svet odporovala tézam socialistického realizmu. Až v 60. rokoch minulého storočia sa aj slovenské umenie čiastočne otvorilo novým estetickým prúdom, ku ktorým patrili práve geometrické a konštruktívne tendencie ako špecifický výtvarný fenomén.

Tzv. geometristi a konštruktivisti predstavujú široký názorový prúd na slovenskej výtvarnej scéne (napr. Karol Lacko, Peter Lehotský, Rudo Sikora, Oleg Fintora, z mladých a mladších umelcov Štefan Balázs, Karol Pichler, Ingrid Višňovská, Martin Sedlák atď.) a predmetom publikácie je podľa autoriek práve estetická problematika geometrickej abstrakcie v ich tvorbe, zmapovanie situácie a rozsahu konštruktívnych tendencií v slovenskom výtvarnom umení, či už u staršej generácie výtvarných umelcov alebo u mladšej.

Kniha je „rozdelená“ na dve časti – teoretickú a tzv. obrazovú, ktorá prináša profily a reprodukované diela 42 výtvarníkov, sochárov a sklárov, reprezentujúcich tento výtvarný smer na Slovensku. Všetko dopĺňajú biografické informácie o jednotlivých umelcoch a bibliografické údaje.

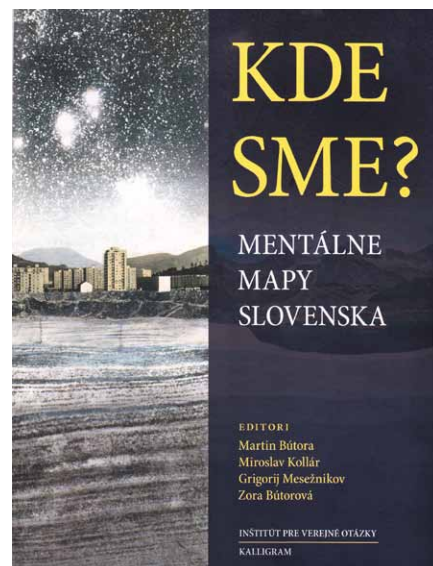
Je to síce odborná publikácia, ale primárne je určená širokej verejnosti, zberateľom a milovníkom výtvarného umenia, čomu zodpovedá aj jej jazyk.

Veľmi výstižne charakterizuje publikáciu v úvode vydavateľ Igor Krejčí: „Ambíciou každého vydavateľa - a toto je moja vydavateľská prvotina - musí byť, aby publikácia bola nielen odborne kvalitná, ale aj vizuálne pekná. Pri hodnotení, či je táto publikácia „dobrá a pekná“, nezabudnite, prosím, postaviť si aj inú, zďada dôležitejšiu otázku. Bola doteraz vydaná podobná publikácia, ktorá sa pokúšala kompletne analyzovať výtvarný smer geometrizmu a konštruktivizmu na Slovensku v jeho 50-ročnom vývoji a rozmanitosti?

Nebola. A teraz tu taká je. Máme o čom hovoriť!“

Prezentácia publikácie autoriek Ľuby Belohradskej a Evy Trojanovej, ktorú vydal Igor Krejčí a spoločnosť PETUM, s.r.o., sa bude konať v Slovenskom inštitúte v Prahe v rámci Festivalu skla PF 2011, ktorý pripravuje Galerie Pokorná Praha (25. 5. – 25. 6. 2011). Máme sa na čo tešiť!

Bútora. M.; Kollár. M.; Mesežnikov. G.; Bútorová. Z.: Kde sme? Mentálne mapy Slovenska. Bratislava: Kalligram, 2010. 583 s.

V roku 2009 sme si pripomenuli 20. výročie revolučných udalostí roku 1989. Je 20 rokov veľa alebo málo? V živote človeka určite veľa, v živote spoločnosti pravdepodobne nie. Týchto dvadsať rokov prinieslo pre slovenskú spoločnosť nesmierne zmeny, významne zasiahlo do životov obyvateľov bývalého Československa.

Čo tieto zmeny priniesli a ako poznamenali vývoj ľudí i celej spoločnosti? Práve na túto

otázku sa snažili hľadať odpovede editori tohto knižného titulu. Zaujímalo ich, kde sa po 20 rokoch nachádza slovenská spoločnosť – nielen ekonomicky či politicky, ale predovšetkým mentálne, úrovňou myslenia, z hľadiska prevažujúcich presvedčení a kódov správania; ako sa toto obdobie využilo na to, aby sa ďalšie roky zvládli na primeranej civilizačnej a kultúrnej úrovni.

To znamená, že titul sa nevenuje len jednej konkrétnej otázke alebo oblasti spoločenského života a súčasného vývoja, ale vnútropolitickému a zahraničnému vývoju Slovenska, ekonomickým problémom, problematike národnosti a národnostných menšín, oblastiam kultúrneho života, vzťahu cirkvi a štátu apod.

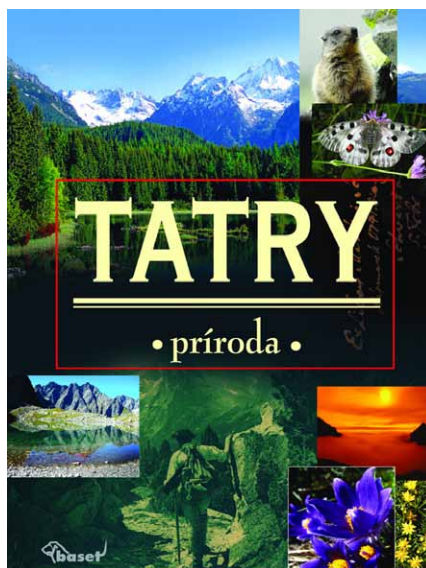
Na otázku Kde sme? sa snaží nájsť odpoveď 40 osobností – sociológovia, novinári a publicisti, pedagógovia, historici, bývalý politik a diplomat, športovec, ľudia pracujúci v kultúre a umení, dokonca aj cudzinci dlhodobo žijúci na Slovensku. Z toho vyplýva tematická, žánrová i autorská pestrosť publikácie, pretože autori jednotlivých príspevkov dostali voľnosť v tom, ako k danej téme pristúpia.

Najviac príspevkov sa samozrejme venuje porovnávaniu spoločenských a politických pomerov pred rokom 1989 a po ňom. Nie všetko sa za uplynulých 20 rokov podarilo a funguje tak, ako by malo, ako sme očakávali, veľa ilúzií sa nenaplnilo, čo zákonite vyvoláva na jednej strane frustrácie a na strane druhej idealizujúce a sentimentálne spomienky na obdobie pred rokom 1989. Zaujímavý je napr. pohľad novinára Toma

Nicholsona, novinára dlhodobo žijúceho na Slovensku, ktorý píše, že všade majú ľudia rovnakú voľbu: buď sa so špinou zmieriť alebo ju odmietnuť.

Mentálna mapa je vec osobná, má ju každý z nás v sebe a záleží len na ňom, čo si do nej zakreslí, ktoré „body“ vyznačí ako dôležité a bude podľa tejto mapy postupovať, aby na svojej ceste nezablúdil...

kol.: TATRY 1 – Príroda. Praha: Baset, 2010. 639 s.

Je možné o Tatrách napísať ešte niečo nové??? Možno táto otázka napadne nejednému čitateľovi tohto článku. Tatry boli ospevované v slovenskej literatúre už od čias štúrovcov, ich chodníky lákali už našich predkov vystúpiť vyššie a vyššie a objavovať vždy niečo nové a nepoznané.

Veď málokteré pohorie je tak späté s duchovnými dejinami územia a národa, ako práve Tatry, ktoré sa stali súčasťou národnej identity a oficiálnej i neoficiálnej symboliky Slovenska.

Toto je ale len jeden pohľad na zobrazenie Tatier v literatúre. Ďalšiu rozsiahlu skupinu literatúry tvoria sprievodcovia po rôznych kútoch Tatier či populárne alebo odborné knihy popisujúce Tatry z určitého hľadiska (geológia, botanika, zoológia, ekológia atď.).

Prvá časť vlastivednej encyklopédie venovanej Tatrám, ktorá vyšla v pražskom vydavateľstve Baset, je zameraná na prírodu Tatier, prináša ako prvá publikácia tohto druhu vôbec komplexné informácie o celom území Tatier, teda aj s poľským územím. Tatry sa rozkladajú v severnej časti Slovenska na hranici s Poľskom, ich väčšia časť (3/4 územia) leží na území Slovenska. Delia sa na dva geomorfologické celky – Západné Tatry a Východné Tatry (sem patria ako samostatné geomorfologické celky Vysoké a Belianske Tatry). Celý región Tatier má v smere od západu na východ 70 km a od severu na juh 30 km. Nádherná príroda, vysoké skalné štíty, hlboké doliny, krásne jazerá, svojrázna horská vegetácia – to všetko nájdeme v týchto „najmenších veľhorách sveta“. Sú domovom mnohých živočíšnych druhov, niektoré z nich sa už nevyskytujú nikde v Európe.

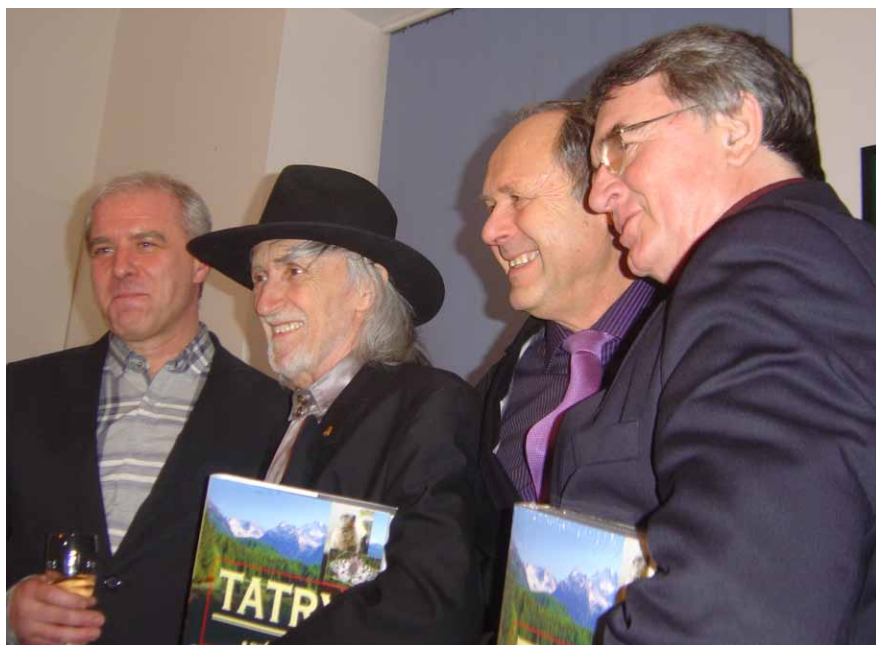
Publikácia je obsahovo rozdelená na 4 celky – Prírodné pomery, Ekosystémy, Rastlinstvo a Živočíchy. Práca na jej vydaní trvala takmer 5 rokov a podieľalo sa na nej mnoho odborníkov zo Slovenska, Poľska a Českej republiky, pretože kniha vychádza v slovenskej aj českej verzii.

Prezentácia a slávnostný krst publikácie sa konali 3. februára 2011 v Slovenskom inštitúte v Prahe za osobnej účasti zástupcov vydavateľstva, autorov, prekladateľov a editorov. Krstnými otcami sa stali dve výrazné osobnosti českej a slovenskej kultúry Vlastimil Harapes a Juraj Jakubisko.

Už teraz sa môžeme tešiť na druhý diel encyklopédie, ktorý bude zameraný na oblasť ľudskej činnosti (dejiny, kultúra, ochrana prírody atď.).

.....

*Foto (k príspevku o krste knihy Tatry):
Ingrid Hohošová, archív SI Praha*

Idea českého společenství

(zamyšlení nad knihou Erazima Koháka: Domov a dálava)

Když v roce 1918 vznikala Československá republika, byla její samotná existence všechno možné, jen ne samozřejmá. Obrozenci v devatenáctém století museli pracně a náročně bojovat vůbec o to, aby se české etnikum v rámci Rakouska-Uherska nerozplynulo, aby něco takového jako český jazyk a národní kultura nevzaly v procesu germanizace za své. Zdaleka jim nešlo o státní autonomii. Cílem bylo jen zajištění kontinuity povědomí o kulturní sounáležitosti českého etnika vedle jiných národů.

■ Jakub Trnka

Masaryk měl na začátku dvacátého století k dispozici jen málo, na co by mohl při prosazování autonomní české státnosti reálně navazovat. České země sice měly svou vlastní historii, ovšem byla to historie vždy úzce provázaná s jinými národy a kulturními koncepty, od Svaté říše římské až po Rakousko. Bylo potřeba definovat, na jakém základě a z jaké myšlenky má být Československá republika zakládána a budována. T. G. M. si jasně uvědomoval, že pouze negativní program nestačí. Namísto pouhého nacionalistického vymezování se vůči Němcům či Maďarům zdůrazňoval potřebu programu pozitivního, který by mohl sloužit jako ideál ve společném kulturním soužití a práci.

Masaryk zakládal nový stát s ideou, že české společenství v minulosti sledovalo a dále sleduje program mravního a intelektuálního rozvoje, že Československá republika má být státem, který chce cíleně vytvářet podmínky pro možnost směřování k plnosti lidství pro všechny své občany, zcela bez ohledu na národnost. V tomto světle pak také interpretoval české reformační hnutí, totiž jako nedokonalého historického prekursora k takto pojatému smyslu moderní demokracie. Československo nikoli jako stát nacionální, nýbrž jako kulturní soužití v etickém ideálu, o němž je zapotřebí se neustále zasazovat. To bylo smyslem naší téměř jako zázrakem nabyté svobody. I když každodenní realita první republiky byla dosti jiná, prostoupená také primitivním nacionalismem, malichernostmi, korupcí i bojem o moc, přesto byla tato Masarykova myšlenka, více víze, než popis skutečného stavu věcí, úběžníkem, ke kterému se zdálo české společenství – ač pomalu a neohrabně – směřuje.

Od Mnichova v roce 1938 pak přestalo být Československo státem v plném smyslu svobodným. Přichází období různých forem útisku, které s krátkými mezihrami

v době těsně po válce a v období takzvaného Pražského jara trvalo téměř až do konce dvacátého století. Jistě, český stát nadále trval, ovšem jeho kulturní a společenský rozvoj byl dosti bezohledně usměrňován a korigován různými cizími mocenskými zájmy, ideologickou propagandou nebo rovnou vojenskou intervencí. Ač jde o období samo o sobě značně různorodé a členité, je pro něho jakožto celek příznačná právě větší či menší míra nesvobody. Není proto divu, že z původního pozitivního programu se v průběhu těchto let stal, zejména po roce '48 a pak znovu po roce '68, program výhradně negativní. Už nešlo o to určovat českou myšlenku sledováním a budováním ideálu demokracie, nýbrž cílem se stal na prvním místě vzdor proti útlaku. Vždyť o jakémkoli svobodném budování čehokoli nemohlo být řeči. „Ne komunistickému teroru, ne husákovské normalizaci!“ To byla hesla, která se sice až na pár výjimek neodvážil nikdo říci nahlas, ovšem právě v jejich smyslu chápalo v tichosti mnoho lidí svůj národní ideál. Obrat nastává až v listopadu 1989. Dochází k předání moci do rukou občanů, blýská se na časy nové demokracie. Československá republika se stala opět po mnoha letech svobodnou. Stala se státem, který je možné svobodně budovat, zvelebovat, rozvíjet. Opět je možná diskuze nad myšlenkovými a hodnotovými koncepty českého společenství tak, aby tvořily smysl nejen jeho aktuálního dneška, ale také orientační body v jeho vykračování do s budoucnosti. Ano, tato svoboda zde na konci devadesátých let minulého století až skoro jaksi náhodou opět vznikla – ovšem zdá se, jako by ji nikdo nechtěl či nedokázal využít, jako by neexistovala vůle vyslyšet její nároky. Určovat svou totožnost i nadále pouze negativně už není možné, ovšem pozitivní budování jakékoli myšlenky či etického paradigmatu na filosofických základech našeho kulturního dědictví, se zdá být téměř nad naše síly. Mnohem

více nás pohlcuje lhostejnost a nezáměr.

S jakým očekáváním ale vyhlížíme příštích třicet či více let? Co je naším obecně lidským programem do budoucnosti? Jaké hodnoty sledujeme při aktuálním spravování našeho veřejného prostoru, o jaké ideály a principy se opírá naše stávající demokracie? Máme vůbec co říci světu, anebo chceme žít jen pro sebe, spokojeni, že se o nás pokud možno vůbec nikdo nezajímá a nestará? Žijeme ještě jako členové jediného kulturního společenství, mezi nimiž panuje také vědomí určité sounáležitosti, vzájemného respektu a hmotné solidarity, anebo jsme už jen seskupením izolovaných jedinců, z nichž každý sleduje pouze své osobní cíle – a kteří jen jaksi mimochodem a shodou okolností sdílí také stejné instituce, území a řeč? Co je tím naším v nejobecnějším smyslu „kulturním“ pojítkem?

Na tyto otázky hledáme dnes, po více než dvaceti letech od naší listopadové revoluce, stále odpovědi. Jsme tak v situaci, která je ve svém základním půdorysu kupodivu poměrně jednoduchá, neboť se nám v ní v zásadě nabízí pouze dvě cesty: buď se zorientujeme tak, že si tyto otázky začneme znovu osvojovat, začneme hledat východiska nejen pro jejich zodpovídání, ale také vůbec pro jejich aktuální pokládání, anebo o tyto otázky jednoduše ztratíme zájem. I odmítnutí je však způsob odpovědi.

Jestliže máme být do budoucna schopni jako národ žít na určitém stupni kulturní a lidské rozvinutosti, musíme být také ochotni zamýšlet se nad svou historií s její myšlenkovou tradicí, kriticky na ni navazovat a dále ji rozvíjet. Bez tohoto rozměru, bez uvědomělého směřování k hlubší plnosti lidství, se pojem „demokracie“ stává jen prázdnou floskulí.

Autor je doktorand v Ústavě filozofie a religionistiky na FF UK v Praze

program Klubu slovenskej kultúry, DOMUS SM v ČR a Slovensko-českej spoločnosti na september – október 2010

Utorok 17. 8. – Nedeľa 19. 9.

Výstavná sála a kaviareň

Dom národnostných menšín

Vocelova 3, Praha 2

SPÄTNÝ CHOD – ZPĚTNÝ CHOD

Výstava „Spättný chod – Zpětný chod“, v rámci akcií: „Výstavy a prezentácie tvorby slovenských autorov žijúcich, resp. pôsobiacich v ČR“. Prezentácia tvorby dvoch slovenských výtvarníkov Svätopluka Mikytu a Patrika Kovačovského, v priestoroch výstavnej siene DNM. Pripravili: občianske združenie NKA, SLOVENSKO-ČESKÁ SPOLEČNOST a BonArt o.s.

Vstup voľný.

Štvrtok 9. 9. o 18.00

Modrá sála, Slovenský inštitút

Jiřská 450/16, Praha 1

SLOVENSKÍ TOLSTOJOVCI

Slovenskí Tolstojovci Albert Škarvan a Dušan Makovický v kontexte európskeho života.

Vernisáž výstavy spojená s prednáškou a besedou o Levovi N. Tolstom, Dušanovi Makovickom a Albertovi Škarvanovi. Prednáša: PhDr. Jozef Beňovský, riaditeľ Slovenského národného literárneho múzea v Martine. Výstava potrvá do 24. 9. 2010.

Pavla Kováčová: LEV A SOFIA

Scény z manželského života Leva a Sofie Tolstojovcov.

Účinkujú: J. Beňovský a Eva Kalnická

Pripravili DOMUS SM v ČR, KSK, Slovenská národná knižnica – Slovenské národné literárne múzeum v Martine a SI

Program je venovaný k 100. výročiu úmrtí L. N. Tolstého.

Štvrtok 9. 9. – Nedeľa 12. 9.

Výstavišťa Lysá nad Labem

Masarykova 1727, Lysá nad Labem

POLABSKÝ KNIŽNÝ VELETRH

7. ročník výstavy pre všetkých milovníkov krásnych kníh a literatúry. Výstava kníh a knižných noviniek, na ktorých sa predstavia aj slovenské knihy a publikácie o slovenskej menšine žijúcej a pôsobiacej v ČR. Pripravili: SLOVENSKO-ČESKÁ SPOLEČNOST, DOMUS SM v ČR v spolupráci so Slovenskou knihou v Prahe a Výstaviškom Lysá nad Labem.

Pondelok 20. 9. – Utorok 21. 9.

Zasadacia miestnosť

Dom národnostných menšín

Vocelova 3, Praha 2

SEMINÁR PRE UČITEĽOV A ŠTUDENTOV

Ďalšie zo stretnutí pedagógov a študentov pri príležitosti príprav 7. ročníka pražskej študentskej stredoškolskej konferencie na tému „Migrácia Slovákov do českých krajín a Čechov na Slovensko“. Pripravili DOMUS SM v ČR v spolupráci s KSK.

Nedeľa 3. 10. o 16.00

Prednášková sála hotela v Jablonci nad Nisou

Jablonec nad Nisou

PREZENTÁCIA NOVEJ PUBLIKÁCIE

Prezentácia knihy H. Noskovej a Evy Tošovskej Kapitoly z proměn pohraničí a Slováci v ČR na medzinárodnej konferencii Orlicko – Klodzko v Jablonci nad Orlicí.

Nedeľa 10. 10. v čase 10.00 – 16.00

Spoločenská sála

Dom národnostných menšín

Vocelova 3, Praha 2

NÁRODNOSTNÉ MENŠINY A IDENTITA

II. medzinárodná vedecká konferencia „Národnostní menšiny a identita – National Minorities and Identity – „Národnostné menšiny, kultúra a tolerancia“ v rámci ktorej bude aj okrúhly stôl „Národnostné menšiny a identita vo vzdelávaní“ pre zahraničných účastníkov medzinárodnej konferencie a pre predstaviteľov národnostných menšín v ČR, spojená s vychádzkou po stopách česko-slovenskej vzájomnosti (Vyšehrad, Staré mesto pražské, Vinohrady). Moderátor Helena Nosková a Ludmila Jirásková. Pripravil DOMUS SM v ČR.

Vstup voľný.

Pondelok 11. 10. – Utorok 12. 10.

11. 10. v čase 9.00 – 18.00

12. 10. v čase 9.00 – 12.00

Veľká zasadacia sieň

budova Novej radnice MHMP

Magistrát hlavného mesta Prahy

Mariánské náměstí 2, Praha 1

NÁRODNOSTNÉ MENŠINY A IDENTITA

II. medzinárodná vedecká konferencia „Národnostní menšiny a identita – National Minorities and Identity – „Národnostné menšiny, kultúra a tolerancia“.

11. 10.: II. medzinárodná vedecká konferencia na tému: „Národnostní menšiny a identita vo vzdelávaní“.

12. 10.: II. medzinárodná vedecká konferencia na tému: „Národnostní menšiny a integrace cizinců ve 20 letech svobody“.

Pripravili: ÚSD AV ČR, v.v.i., Magistrát hl. m. Prahy, DOMUS SM v ČR a DNM.

Utorok 12. 10. o 17.00

Spoločenská sála

Dom národnostných menšín

Vocelova 3, Praha 2

NÁRODNOSTNÉ MENŠINY A IDENTITA

II. medzinárodná vedecká konferencia „Národnostní menšiny a identita – National Minorities and Identity – „Národnostné menšiny, kultúra a tolerancia“ v rámci ktorej bude prezentovaná kniha Heleny Noskovej a Petra Bednaříka (eds.): „Národnostné menšiny, multikulturalita, vzdelávaní“ pre zahraničných účastníkov konferencie. Pripravil DOMUS SM v ČR.

Vstup voľný.

Streda 20. 10. o 18.00

Spoločenská sála

Dom národnostných menšín

Vocelova 3, Praha 2

MARTIN KUKUČÍN: spisovateľ, humanista, svetobežník

Vernisáž výstavy Martin Kukučín – spisovateľ, humanista, svetobežník. Kurátor výstavy: Peter Cabada. Tento medzinárodný výstavný projekt pripravila SLOVENSKO-ČESKÁ SPOLEČNOST a SLOVENSKÁ NÁRODNÁ KNIŽNICA, MARTIN. Výstava potrvá do 3. 11. 2010.

Vstup voľný.

Väčšina programov je financovaná MK ČR, ÚSZZ, hl. m. Praha v rámci dotácií pridelených na rok 2010. Niektoré z programov sú pripravené aj s finančným príspevom sponzorov.

Adresa:

Klub slovenskej kultúry
Dom národnostných menšín,
Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2
Tel.: 221 419 822, Fax: 221 419 839

e-mail: klubsk@gmail.com

www.klubsk.net

Pre press>Press>Lettershop>Distribuce

www.cprint.cz | www.cprint.sk | sales@cprint.cz

tlačiareň pre Česko a Slovensko